

Citation:

J. Verdam, Levensbericht M. de Vries, in:
Jaarboek, 1892, Amsterdam, pp. 79-126

MATTHIAS DE VRIES.

MM. HH.!

De eervolle taak, mij door onzen hooggeschatten voorzitter opgedragen, het beschrijven van het leven en werken van ons overleden medelid MATTHIAS DE VRIES, aanvaard ik met een bezwaard gemoed. En hoe kan het anders, wanneer ik mij rekenschap geef van de veelvuldige gaven van den beroemden doode, en van de waardigheid dezer vergadering, waarvoor ik geroepen word te spreken over hetgeen door DE VRIES voor de wetenschap is gedaan, en wel zóó te spreken, dat allen, ook zij, wier studieveld niet aan het zijne grensde, het met helderheid en juistheid geteekende spoor, door hem in de wetenschap achtergelaten, vóór zich zien en kunnen volgen. Hoe kan het anders, wanneer ik naga al hetgeen na zijn overlijden reeds over hem is gezegd, en ik daarbij bedenk, dat ik niet alleen op den persoon zelven, maar ook op het over hem geschrevene dat licht moet laten vallen, hetwelk onmisbaar is om eene juiste voorstelling van den overledene te ontvangen. Doch het spreekt vanzelf, dat ik al mijne krachten zal inspannen om een beeld te ontwerpen, waaraan noch de sprekende trekken noch de fijnere toetsen ontbreken, en door het aanbrengen van juiste tinten en kleuren de gelijkenis zoo sprekend mogelijk te maken. Ik zal dit trachten, want de hooge waarde, zoowel van den overledene als van uwe vergadering, leggen mij de verplichting op, in dezen naar het hoogste te streven. Ik zal dit trachten, herhaal ik, doch ik weet volstrekt niet, of het mij gelukken zal, het ideaal, waarop ik het oog richt, ook maar eenigszins nabij te komen, en, mocht mijne schets blijven beneden Uwe verwachting en mijn onderwerp, dan hoop ik althans de overtuiging te wekken, dat het mij aan den goeden, den ernstigen wil niet heeft ontbroken. Dit is zeker, dat als mijne schets den overledene waardig mocht zijn, dit voor een groot deel te danken is aan den welwillenden steun van allen, op wier voorlichting ik een beroep heb gedaan, boven allen van den oudsten zoon van den

overledene, Dr. S. G. DE VRIES, wiens medewerking ik nooit te vergeefs heb ingeroepen.

Den 9den Nov. 1820 werd het huisgezin van ABRAHAM DE VRIES, predikant der doopsgezinde gemeente te Haarlem, en toen reeds drager van een naam, dien hij zelf had beroemd gemaakt, verblijd door de geboorte van een zoon, die den naam ontving van MATTHIAS, naar zijn grootvader van moeders zijde, MATTHIAS VAN GEUNS, ambt- en stadgenoot zijns vaders, met wiens oudste dochter, HILLEGONDA, DE VRIES was gehuwd. Ik behoef u slechts den naam te noemen van ABRAHAM DE VRIES, om u onmiddellijk voor den geest te brengen een man van veelzijdige bekwaamheden en uitnemende gaven, even zeer te huis in de klassieke talen als in de Nederlandsche schrijvers uit vroegeren en lateren tijd, een man van eene rusteloze werkzaamheid en groote werkkraft, daarbij in het bezit van eene rijke boekerij en van eene uitgebreide boekenkennis, en, wat meer is, toegerust met door zijne tijdgenooten om strijd geroemde eigenschappen van geest en gemoed: vriendelijkheid, welwillendheid, voorkomendheid, echte humaniteit. En ik zou u nog veel meer kunnen zeggen, om u te overtuigen, dat het een groot voorrecht heeten mag, zulk een man tot vader te hebben en op te groeien onder de leiding van zulk een opvoeder, doch het is onnoodig nog eens het beeld te schetsen van den beroemden man, daar dit in het jaarboek van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde (1863) op uitstekende wijze gedaan is door SEPP, wiens levensbeschrijving nu ook reeds dezelfde jaarboeken siert. Ik wil u alleen nog wijzen op den breeden kring van verwanten en vrienden, die allen den omgang met DE VRIES zochten, en waaronder wij bijna geene andere dan beroemde of bekende namen aantreffen. Van de eersten noem ik U zijn broeder JERONIMO, zijne ooms JERONIMO en BERNARD DE BOSCH, ooms, waarvan BILDERDIJK schreef: „zulke ooms heeft niemand op de wereld teffens gehad, louter goedheid, louter braafheid, louter smaak en ijver voor kunst, wetenschap, deugd en mensche-lijkheid”; eindelijk zijn zwager JOAN MELCHIOR KEMPER, wiens zoon de beide geslachtsnamen DE BOSCH en KEMPER zou vereenigen. Van de vele vrienden uit vroegeren en lateren tijd noem ik U slechts BILDERDIJK en SIEGENBEEK, wier eenige aanrakingspunt was de vriendschap voor DE VRIES, die te vergeefs trachtte, de goede verstandhouding tusschen hen in het leven te houden, NIEUWLAND en DAVID JACOB VAN LENNEP. Ze u allen op te noemen en te karakteriseeren, ze te schetsen in hunne verhouding tot ABRAHAM DE VRIES en in hunnen invloed op de vorming van zijn geest en karakter, gaat mijne krachten te boven en mijn bestek te buiten.

de mededeeling kan volstaan, dat deze kring een middelpunt was van het letterkundig leven in ons vaderland, waar geen belangrijk verschijnsel op geestelijk gebied onopgemerkt of onbesproken kon blijven, en dat een knaap, met goede geestvermogens toegerust, in het gezin van zulk een man opgroeiende, de schoonste gelegenheid heeft om onbewust al zijne gaven tot ontwikkeling te brengen. En de vader, die zich geheel aan de opvoeding zijner beide zonen wijdde, liet geene gelegenheid voorbijgaan om die ontwikkeling te bevorderen. Nadat zij op de Fransche school van VAN DEN HULL uitstekend onderwijs hadden gehad en leerlingen der Latijnsche waren geworden — GERRIT in 1829, MATTHIAS in 1832 — kwamen zij meer rechtstreeks onder den invloed van hunnen vader, die nu hunne studiën naging en leidde, en daardoor het reeds op zich zelf uitstekende onderwijs van den toenmaligen rector JACOBUS VENHUIZEN PEERLKAMP nog vruchtbaarder maakte.

Zelf in vereering der klassieken — vooral door zijn oom JERONIMO DE BOSCH — opgevoed, plantte hij die bij zijne zonen over, en hij deed dit, geholpen door hunnen gelukkigen aanleg, met zulk een goed gevolg, dat zij uitstekende kenners werden der oude talen, vooral van het Latijn, hetwelk zij met groot gemak hanteerden en waarin zij zelfs proeven van dichttalent hebben gegeven. Hoewel de vader zich nooit aan het dichten van Latijnsche verzen heeft durven of willen wagen, was hij een uitstekend beoordeelaar er van; en ook zijne zonen zonderde hij niet uit van eene scherpe kritiek over hunne dichtproeven, noch spaarde hun zijne afkeuring of aanmerkingen, waardoor hij hen prikkelde tot volharding en inspanning van al hunne krachten. Beiden hebben zij van het gymnasium afscheid genomen met het uitspreken van een „carmen elegiacum”, waarvan dat van GERRIT DE VRIES door den dichter VAN WALRÉ waardig gekeurd werd om in Nederlandsche verzen te worden overgebracht, en dat van MATTHIAS — uitgesproken op den 19^{den} Dec. 1837 — tot onderwerp had: „Scholarum Latinarum imprimis Harlemensium laudes”. Bij den oudsten zoon, wiens studie aan de Academie eene andere richting nam, geraakte die der klassieken langzamerhand op den achtergrond, doch MATTHIAS bleef daaraan naast zijne andere studiën eene plaats inruimen; tweemalen verscheen er in den Leidschen Studenten Almanak een Latijnsch gedicht van zijne hand (1840 en 1841); den dood van Professor VAN HEUSDE en het emeritaat van zijn vader (1838) herdacht hij in Latijnsche verzen; zijnen broeder verraste hij bij zijne bekroning in een prijskamp (1839) en zijn vriend BAKKER bij zijne promotie met Latijnsche poëzie. En dat hij ook op lateren leeftijd vaardig de taal van Rome han-

teerde, bewees hij op overtuigende en schitterende wijze bij de overdracht der waardigheid van Rector Magnificus (8 Febr. 1874) met zijne zeer toegejuichte redevoering „de Academia Lugduno-Batava, libertatis praesidio”, alsmede in het daarop volgende jaar, toen hij op denzelfden datum in de Senaatskamer als prorector de afgevaardigden der Universiteiten van geheel Europa in indrukwekkend Latijn toesprak en de door hen aangeboden feestgeschenken in ontvangst nam. Laat ik U over DE VRIES als latinist de woorden mogen herinneren, waarmee de Hoogleeraar HARTMAN hem bij de opening zijner lessen (Sept. 1892) in deze hoedanigheid heeft herdacht: „Vriesius enim, licet in patriis literis vitae posuerit tabernacula, tamen semper se nostrarum literarum tam strenuum praestitit defensorem, ut nobis perpetuo patroni instar sit suspiciendus atque amandus; tam egregie suo exemplo docuit quae nostrorum studiorum esset utilitas, ut illa ab eo novo quodam ornata videatur decore; tanto ardore denique, tanta peritia, tanta elegantia haec studia coluit, ut fere perfecti videatur referre philologi imaginem”. Ieder beschaafd man moest, volgens DE VRIES, Latijn verstaan, en in zijne leerlingen kon hij geene gebrekkige kennis der oude talen verdragen: ontdekte hij die, dan kon hij niet nalaten, daarover eene opmerking te maken, en allesbehalve was hij gediend met zulke leerlingen, wien de studie der klassieke talen te machtig bleek te zijn. Ook was hij waarschijnlijk daarom het middelbaar onderwijs niet bijzonder genegen, omdat daar het Latijn niet de grondslag der studiën uitmaakte of althans daaraan tot steun verstrekke. „Zonder Latijn is grondige studie van het Nederlandsch mogelijk noch denkbaar”. Deze woorden, door mij gebezigd bij de aanvaarding van het hoogleeraarambt te Amsterdam, waren slechts de weerklink van het hoofdbeginsel van zijn onderwijs, de uiting eener innige overtuiging, door DE VRIES bij mij gewekt.

Wij nemen den draad weder op, daar waar wij dien voor een oogenblik lieten glippen, en zien DE VRIES aan het einde van zijne gymnasiale voorbereiding, of aan het begin van zijne academische ontwikkeling. Tusschen deze beide tijdperken lag evenwel bij hem, in tegenstelling met hetgeen nu gewoonlijk geschiedt, een tijd van niet minder dan negen maanden: 19 Dec. 1837 gepromoveerd van het gymnasium, begon hij eerst in Sept. 1838 de lessen aan de academie geregeld te volgen. In dien tijd kon men ook tusschentijds zich als novitius bij het studentencorps aanmelden en na een niet al te zwaren proeftijd worden ontgroend. Men had dan dit voordeel, dat men aan het begin van den volgenden cursus vrij was en onmiddellijk met zijne studiën kon beginnen. Gedurende

die negen maanden kwam DE VRIES, wiens karakter onder de leiding van zijn vader al genoeg vastheid gekregen had om te weten wat hij wilde en zelfstandig te werken, van tijd tot tijd naar Leiden, waar hij den 28 April 1838 als student werd ingeschreven, en bij zijnen drie jaren ouderen broeder op diens kamers logeerde. Na de zomervacantie werden door de beide broeders kamers in hetzelfde huis betrokken op de Garenmarkt. Doch het verblijf aldaar was van korten duur, want bij het aanbreken van den 1^{en} Oct. 1838, den datum der invoering van het nieuwe Burgerlijk Wetboek, ontstond er op de kamer van GERRIT DE VRIES zulk een geestdrift bij hem en zijne bij hem vereenigde vrienden, en, ten gevolge daarvan, zulk een geraas in de anders rustige woning, dat de huisbaas, die de rust van zijn slapend kroost bedreigd of zelfs verstoord zag, aan de beide bij hem inwonende studenten verzocht, eene andere woning te zoeken. Had de man geweten, hoe verklaarbaar deze geestdrift was en in den eenen student, die later als staatsraad over nieuwe wetten zou adviseeren, of ze als minister zou indienen, en in den anderen, die als hoogleeraar steeds dezelfde geestdrift zou blijven aan den dag leggen voor de hoogere belangen van het vaderland, hij zou het voor groote dingen bestemde broederpaar niet in arren moede van zijne kamers hebben verdreven!

Als student trok MATTHIAS al spoedig de aandacht zoowel zijner leermeesters als zijner medestudenten tot zich. Onder de eersten was het vooral BAKE, tot wien hij zich aangetrokken, van wien hij zich den leerling gevoelde. En met dezen smaakvollen kenner van het Latijn noemde hij steeds in eenen adem GEEL, gelijk ook door de vriendschap, die deze beide mannen vereenigde, hunne namen steeds gezamenlijk zullen worden genoemd. Hoe wenschte ik, dat ik U een blik kon doen slaan in beider rijken geest, ook omdat daardoor de invloed op den jongen student en hun aandeel in zijne vorming des te beter zouden worden verklaard, en bij het beschrijven van iemands leven geene vraag belangrijker is dan deze: Hoe is iemand geworden wie hij is geweest?

Waar deze vraag MATTHIAS DE VRIES geldt, moet zonder eenigen twijfel in de eerste en voornaamste plaats, nog vóór BAKE en GEEL, worden genoemd de naam van zijn vader, die al de eigenschappen bezat en in zijnen zoon ontwikkelde, welke dezen later hebben gekenmerkt, nl. nauwkeurigheid tot in het minutieuse toe, streng wetenschappelijke methode, liefde voor nasporingen en onderzoekingen, voortgezet totdat alle ten dienste staande hulpbronnen waren uitgeput, en eene groote scherpzinnigheid. Met deze hoedanigheden toe-

gerust en eene meer dan gewone kennis der klassieke talen gewa-
pend, kon DE VRIES het onderwijs van BAKE zoowel als den omgang
van GEEL ten volle genieten.

Aan deze beide mannen heeft DE VRIES, overtuigd van het be-
langrijk aandeel, dat zij gehad hadden in zijne vorming, de rede-
voering opgedragen, waarmede hij zijne academische lessen te Gro-
ningen aanvaardde, terwijl hij in zijne Leidsche oratie in diepgevoelde
woorden hun eene schoone hulde heeft gebracht. Veroorlooft mij
eene enkele zinsnede daaruit aan te halen, daar zij gelijkelijk ver-
eert hem, die zoo spreekt, en hem, wien de lofspraak geldt: „U
beiden mag ik als mijne leermeesters roemen. U beiden, zeg ik,
want, al heb ik slechts van één uwer, in den eigenlijken zin des
woords, geregeld onderwijs genoten: ook een leerrijke omgang, geest-
rijke gesprekken en verstandige raadgeving zijn vermogende hulp-
middelen tot vorming van het jeugdig gemoed. Gij hebt mij door-
drongen van de beproefde beginselen, die in alle vakken van
menschelijke kennis den weg ter waarheid verzekeren, en mij voor-
gelicht door uw schrander oordeel, uwen gelouterden smaak, uwen
geoeffenden kunstzin. En aan dit alles hebt gij de kroon opgezet
door de hartelijke gezindheid, die ik steeds van U mogt ondervinden,
door uwen belangstellenden ijver om mij die loopbaan te doen ont-
sluiten, die mij het onschatbare voorregt schenkt aan uwe zijde voor
de wetenschap te leven”.

En naast deze beide mannen moet als derde genoemd worden
RUTGERS, de hoogleeraar in het Hebreeuwsch, doch wiens ken-
nis behalve de Semietische talen ook het Sanskrit omvatte. In
deze laatste taal wijdde hij den jongen DE VRIES in, en met welk
een goed gevolg, kan het best hieruit blijken, dat kort na zijne
promotie door Prof. VAN ASSEN, die zich altijd veel moeite gaf om
jongelieden, van wie hij goede verwachting had, te steunen, eene
poging gedaan is om DE VRIES tot Lector in het Sanskrit te doen
benoemen, eene poging, krachtig door RUTGERS ondersteund. Deze
wees daarbij — toen reeds — op het onverantwoordelijke feit, dat
terwijl elke buitenlandsche academie, hoe klein ook, een hoog-
leeraar in dat vak kon aanwijzen, in ons vaderland die taal nog
nergens werd onderwezen. Met gespannen verwachting zag DE
VRIES den uitslag dezer zaak te gemoet. „Mocht het antwoord der
Regeering gunstig zijn”, aldus schreef hij aan zijn broeder in 1846,
„dan is de teerling voor mijne studie geworpen, dan wordt linguis-
tiek bepaald en geheel mijn vak; Sanskrit en Hollandsch, en de
vergelijking tusschen beide wordt dan het hoofddoel van mijn weten-
schappelijk streven. En niets anders had ik ooit gewenscht. Denk

eens, hoe ik in mijn schik zou zijn!" De poging bleef echter zonder gevolg, en — merkwaardige speling van het lot — aan denzelfden man, wien het toen niet gegeven werd zelf lector in het Sanskrit te worden, zou het later, toen hij hoogleeraar was in het Nederlandsch, gelukken, niet een lector voor het Sanskrit benoemd te krijgen, maar als hoogleeraar in die taal voor de Leidsche Academie te winnen den man, onder wiens leiding wij thans vergaderd zijn.

Al mocht op dat oogenblik dus, blijkens de boven aangehaalde woorden de studierichting van DE VRIES nog niet vast bepaald zijn, en hij zelf zich van linguïstiek een nog niet volkomen helder denkbeeld hebben gevormd, hij helde in elk geval tot die studie over, en het hing slechts af van eene openvallende betrekking, toen voor een litterator niet gemakkelijk te verkrijgen, of hij dien weg zou opgaan en aan die studie voortaan al zijn tijd zou wijden. Zonder twijfel is RUTGERS de man geweest, die door zijne lessen in het Sanskrit — want tengevolge van eenzijdige beoefening der oude talen kon dit daardoor evenmin toen als nu geschieden — het eerst de wereld der taalstudie voor DE VRIES heeft ontsloten en een voor gevoel bij hem heeft gewekt, later tot ontwijfelbare zekerheid geworden, dat dáár het voor hem en zijn aanleg meest geschikte arbeidsveld lag, waarop hij met vrucht de bij de studie der klassieken gevolgde methode zou kunnen toepassen. Hoe veel dank de wetenschap dus aan dezen kundigen en ijverigen hoogleeraar verschuldigd is, zal aan ieder duidelijk zijn, die het, met mij, een zegen noemt, dat de beoefening onzer moedertaal tot een vak van ernstige en door ieder erkende wetenschap is geworden. Wat DE VRIES zelf voor RUTGERS gevoelde, daarvan getuigen deze warme woorden, aan hem gewijd, en ontleend aan zijne intreerede te Leiden: „Nooit zal bij mij de herinnering verflaauwen aan die genoegelijke uren met U doorgebracht, toen ik door U werd ingeleid in de verborgenheden der taalkennis, en de heldere fakkel der Sanskrita mij door U werd ontsloten. De gevoelens, die mijn hart voor U koestert, zijn U bekend: want voor U heb ik nooit geheimen gehad; het was mij eene behoefte U in mijn binnenste te doen lezen”.

En na RUTGERS komt dank toe aan den straks reeds genoemden hoogleeraar VAN ASSEN, van wiens groote genegenheid voor DE VRIES, zoowel als van zijne hooge verwachtingen, wij een doorslaand blijk hebben gezien, en van wiens invloed op hem hij zelf getuigenis aflegt in deze woorden, uit dezelfde oratie ontnomen: „Hoe veel nut heb ik getrokken van uwen keurigen smaak, van uw scherpzinnig vernuft. Hoe dikwijls hebt gij mij verrast met fijne en juiste opmerkingen over menig verschijnsel onzer moedertaal,

die gij met zooveel geestdrift vereert, en, in verpoozende afwisseling met de strenge rechtswetenschap, zoo gelukkig beoefent”.

En SIEGENBEEK dan, zal men vragen. M.M.H.H.! het is misschien eene dwaling, maar het komt mij voor, dat de reeds met rijke kennis toegeruste student aan het onderwijs van SIEGENBEEK hoogstens te danken heeft gehad een verfijnd gevoel voor de praktijk der taal, doch dat deze man alleen niet in staat zou geweest zijn, om aan de studie van DE VRIES eene andere richting te geven. Men zal mij wellicht tegenwerpen, dat SIEGENBEEK dan toch de prijsvraag heeft uitgeschreven, waardoor aan DE VRIES aanleiding gegeven werd om het 17de-eeuwsche Nederlandsch te gaan bestudeeren. Ik antwoord, dat de prijsvraag werd uitgeschreven in 1841, toen DE VRIES dus al drie jaren aan de Academie geweest was en reeds om zijne van zijn vader geërfde kennis van de Nederlandsche schrijvers en dichters zoowel als van die der klassieken bekend kon zijn, en ik voor mij houd mij overtuigd, dat de prijsvraag, verlangende „eene taal- en oudheidkundige verklaring van den Warenar van P. C. HOOFT, en eene vergelijking van dat blijspel met de Aulularia van PLAUTUS en den Avare van MOLIÈRE” is uitgeschreven omdat men DE VRIES reeds kende, en het onderwerp dus niet dien aanleg heeft aan het licht gebracht, maar veeleer met het oog op dien reeds bekenden aanleg is gekozen. DE VRIES heeft wel zijn Warenar, in tweede bewerking, aan SIEGENBEEK opgedragen, en hem eveneens in zijne Leidsche intreedende in eenige waardeerende woorden herdacht, doch hoewel op beide plaatsen vol van lof over zijne welwillendheid en zijne vaderlijke vriendschap, bewaart hij over het aandeel, dat hij zou gehad hebben in zijne vorming, een gepast stilzwijgen. Zijne inaugureele oratie te Groningen is dan ook niet aan hem, maar, gelijk wij zagen, opgedragen aan het driemanschap, waaraan hij zelf vooral zijne vorming toeschreef.

Van de hoogleraren wenden wij den blik naar de studentenwereld en vragen, wie vooral de vrienden waren, waaraan hij zich hechtte, omdat ook van hen voor een groot deel afhangt de vorming van ons karakter, en zoo al niet dat, dan toch een deel van ons levensgeluk. Men verwacht a priori, dat een student als DE VRIES, die aan de academie komt met de overtuiging, dat hij er door werken zal moeten komen — de ouders van MATTHIAS waren onbemiddeld — en daarbij reeds een flauw besef heeft van het aantrekkelijke van een leven, aan wetenschap gewijd, zich niet een breeden kring van vrienden zal vormen, met wie hij in volle teugen de vreugde van het studentenleven geniet, en dit is ook zoo geweest. „Onder de studenten bewoog hij zich weinig, maar hij was” —

ik haal woorden aan van een zijner jongere academiëvrienden, Mr. T. H. DER KINDEREN, Oud-Lid van den Raad van Indië — „desniettemin bij hen zeer geacht en gezien, en de litterarische faculteit was er trotsch op zulk een president te bezitten. Doch waar men hem onder de studiosi steeds aan de spits kon vinden? het was daar, waar zijn verstand, zijne geestdrift, zijne welsprekendheid werden ingeroepen of noodig waren, om eenige goede zaak op touw te zetten, te bevorderen of te doen zegevieren. Ten bewijze daarvan moge strekken zijne bemoeiing in zake het adres der studenten aan den koning om opheffing te vragen van het Kon. Besluit van 15 Febr. 1843, voor zoo verre daarbij het jaarlijks uitschrijven van prijsvragen was afgeschaft” (zie Leidsche Studenten-almanak van 1844, bl. 111 vlgg.).

Doch al bewoog hij zich niet veel onder de studenten, en al liet het studentenleven hem koud, voor zoover het bestaat in het ophalen van het hart aan de bekoring en den roes der vrijheid, niet alzo de gezellige omgang met vrienden, die, evenals hij, gedurende hunne academiejaren reeds meer of minder duidelijk toonden, „wie zij namaals zouden zijn”. Dat deze vrienden niet juist het leven behoeften op te vatten op dezelfde wijze als hij het deed, zal u uit hunne namen genoegzaam blijken. Van de ouderen noem ik U BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, den reus naar geest en lichaam, even groot in zijne voortreffelijke hoedanigheden als in zijne gebreken, geestig, scherpzinnig, geniaal; den man die als ridderlijk kampioen den handschoen zal opnemen om DE VRIES te bestrijden in zijne eenzijdige beoordeeling van den Warenar, en in zijne opvatting van de beteekenis van het mnl. *visscherie*, doch steeds zijn vriend blijft.

In de tweede plaats noem ik U JONCKBLOET, wiens vriendschap met DE VRIES gedurende eene reeks van jaren — in weerwil van des laatsten voorgang en voorrang bij meer dan eene gelegenheid — is bloeiende gebleven, en eerst is verbroken, toen de vraag aan de orde was, wie JONCKBLOET als hoogleeraar zou opvolgen. Doch in plaats van ons hierover te verbazen, moeten wij ons veeleer verwonderen, dat de vriendschap tusschen twee zoo groote contrasten zoo lang is blijven bestaan. DE VRIES scherpzinnig en methodisch, JONCKBLOET geniaal en wild; DE VRIES, het toonbeeld van het door genoegen afgewisselde studentenleven, waarvan werken de hoofdzaak is, JONCKBLOET de type van den geestigen student, die nooit het onderscheid tusschen lust en plicht kan onthouden en als model voor KLIKSPAAN's Flanor heeft dienst gedaan; DE VRIES, in alles geregeld en zijn tijd op de gewone wijze bestedende, zich richtende naar de zon; JONCKBLOET ongeregeld en uitspattend, en alleen met

zijne vertrouwde vrienden wetende, hoe hij aan zijne kennis komt, den nacht makende tot dag; DE VRIES nauwgezet tot in het minutieuse, JONCKBLOET vlug en vluchtig tot slordig wordens toe; DE VRIES onderzoekende en niet rustende voor dat alles is bewezen, JONCKBLOET met adelaarsblik iets ziende en het, niet altijd na rijp beraad, werpende op het papier; DE VRIES geboren voor onderzoek van taalvormen, JONCKBLOET meer geschikt en geneigd om de beschaving van ons volk te beschouwen in verband met zijne letterkundige ontwikkeling. Wel mogen wij ons gelukkig prijzen, dat twee zulke mannen hunne krachten hebben gewijd aan één doel, hetwelk zij tot op gevorderden leeftijd eensgezind hebben nagestreefd, nl. de herleving van de studie onzer taal- en letterkunde.

Onder de oudere vrienden mag ook de naam niet ontbreken van den man, die nog door een anderen band dan dien der vriendschap alleen aan hem was verbonden, de naam van zijnen drie jaren ouderen broeder GERRIT DE VRIES. Tusschen hen bestond eene echt broederlijke genegenheid, welke nog werd versterkt doordat hunne studiën hen telkens bij elkander brachten. Daar waar de oudere broeder, in zijn „Dijks- en Molenbestuur van Noord-Holland” of in andere werken met de taal onzer middeleeuwsche voorvaderen in aanraking kwam, liet hij nooit na, het door hem geschrevene aan den jongeren ter beoordeeling en toetsing te zenden. Wederkeerig won de laatste het gevoelen in van zijn ouderen broeder, wanneer zijne kennis van de vroegere rechtstoestanden of staatsinstellingen hem in den steek liet. Wel was MATTHIAS door zijne studiën voor het professoraat in Vaderlandsche Geschiedenis, hetwelk hij in de eerste jaren in Leiden met dat in Nederlandsch vereenigde, meer dan een ander litterator met de daarin voorkomende termen en hunne juiste betekenis bekend — het rechtsboek van JAN MATTHIJSZEN had hij o. a. voor zijn Middelnederlandsch Woordenboek grondig bestudeerd —, doch tot wien zou hij bij den minsten twijfel zich liever wenden dan tot zijnen broeder? Zoo verklaart hij b. v. in een artikel over het Westfriesche woord *kercsoekinghe*, geplaatst in *Lett. N. R.* 7², 207 vlgg. (1852): „Veel van hetgeen ik ter opheldering der oorkonde hier volgen laat, ben ik verschuldigd aan inlichtingen, mij door mijn broeder verstrekt. Het hier geleverde is de vrucht van ons beider gezamenlijken arbeid”. De laatste maal, dat zij op deze wijze samenwerkten, was in de Pinksterdagen van 1886, toen MATTHIAS bij zijn broeder logeerde en ik den ervaren kenner van middeleeuwsche dijk- en polderzaken verzocht had, de proeven van *dijk* en de daarmede samengestelde woorden voor mijn woordenboek te willen nazien. Ik ontving ze

met allerlei belangrijke opmerkingen en wijzigingen terug, en indien nu die artikelen tegen de critiek bestand zijn, dan heb ik dit te danken aan het geleerde broederpaar, dat wij onwillekeurig met de beide GRIMM's vergelijken. En dat ook bij MATTHIAS zelf deze gedachte leefde in het hart, bewijst het feit, dat een portret van GERRIT DE VRIES als knaap op zijne studeerkamer een tegenhanger vormde met dat van JACOB GRIMM op denzelfden leeftijd. Evenals bij deze beroemde Duitschers bleef bij hen die onderlinge genegenheid, tot op den dood van MATTHIAS, voor beiden een bron van het hoogste genot en van rijk levensgeluk.

Onder de vrienden, die met DE VRIES ongeveer van denzelfden leeftijd of jonger waren, zijn er alweder verscheidene met beroemde of bekende namen. Vooreerst OPZOOMER, de schitterende OPZOOMER, wiens leven wij hier, slechts weinige maanden geleden, hebben kunnen hooren schilderen; DIONYS BURGER, de voor enkele jaren overleden Amersfoortsche rector; VISSERING, wiens vriendschap met DE VRIES, in den studententijd begonnen, later, toen zij ambtgenooten waren in hetzelfde Leiden, door onderlingen omgang zou worden versterkt; eindelijk DE WAL, DOZY en FRUIN, op wie het zoo even gezegde in nog meerdere mate toepasselijk is. Aan DE VRIES' vriendschap met Dozy, den fijnen en scherpzinnigen denker en schrijver, even geschikt voor taalstudie als voor geschiedvorsching, evenzeer te huis in Arabisch en Spaansch als in de bronnen der middeleeuwsche geschiedenis, bewaart een bekende, in de „Verslagen en Berigten der Vereeniging” gedrukte brief uit Oxford (van 20 April 1845) de herinnering. Met FRUIN, den eenige van al zijne tijd- en ambtgenooten, die hem zou overleven, zou DE VRIES tot aan zijn dood door de hartelijkste genegenheid verbonden blijven; eene genegenheid, eveneens reeds in den studententijd ontloken, doch die vooral zou gaan bloeien, nadat het DE VRIES gelukt was in 1860 onzen eersten historicus voor de Leidsche Academie te winnen.

Nog één naam moet ik u vermelden, dien van den boven reeds genoemden DER KINDEREN, wiens vriendschap met DE VRIES in weerwil van een bijna veertigjarig verblijf in Indië zou blijven bestaan, en weder aangeknoopt worden, nadat hij in het vaderland was teruggekeerd. De Heer DER KINDEREN schrijft mij over zijne verhouding tot DE VRIES o. a. het volgende:

„Onze eerste kennismaking was in het dispuutgezelschap „Belgicis Litteris Sacrum.” Dit gezelschap was opgericht door den vorigen beminnaar en beoefenaar der Nederlandsche taal- en letterkunde. De dispuutavonden waren uiterst leerzaam en gezellig. Er

werd veel gewerkt en onder de bezielende leiding van DE VRIES heb ik er eerst recht goed onze taal geleerd. We lazen daar oud-hollandsche schrijvers, maakten woordafleidingen, hielden redevoeringen, improviseerden, declameerden en lazen opstellen over Nederlandsche dichters en prozaschrijvers en hunne werken. Daarna bleven wij onder het gebruiken van een eenvoudig nabroodje dikwijls nog lang bijeen, en dan was DE VRIES stellig de opgewondenste van het gezelschap... Ten slotte een staaltje van zijne zelfopofferende vriendschap. In November 1843 kreeg ik in Leiden de pokken. Ik lag eenigen tijd gevaarlijk ziek. Van mijne commilitones bezochten er mij slechts twee; de andere werden teruggehouden door den besmettenden aard der ziekte. Een van de twee was DE VRIES: herhaaldelijk bezocht hij mij met warme, troostende hartelijkheid, de besmetting trotseerende, en dat, hoewel zijne promotie in het gezicht was. De besmetting ontkwam hij dan ook niet, maar de ziekte brak bij hem eerst uit, toen hij reeds was gepromoveerd en zich bevond in het ouderlijk huis te Haarlem, waar ik zijne bezoeken beantwoordde. Gelukkig had hij de ziekte slechts in lichten graad" en, voeg ik er bij, bleef hij in het leven gespaard, nu hij stond aan het einde zijner voorbereiding, en nu zijne wetenschappelijke werkzaamheid, welke zoo rijk en zoo vruchtbaar zou zijn, juist een aanvang zou nemen. Tot het beschouwen daarvan ga ik thans over: het spreekt vanzelf, dat ik daarbij vooral licht zal laten vallen op dat terrein van DE VRIES' arbeid, waar hij, naar mijne overtuiging, gewerkt heeft voor alle tijden, waar zijne schoone en veelzijdige gaven het best uitkomen, en hij zijne schitterendste triomfen viert, bij zijne schepping, de Middelnederlandsche taalwetenschap.

Vooraf echter moet ik den draad van mijn geschiedverhaal weder opnemen, en U getuige doen zijn van eene dubbele overwinning, door DE VRIES nog vóór zijne promotie behaald. Den 8^{en} Oct. 1840 werd door de Groningsche Academie eene prijsvraag uitgeschreven over de „*Historia Polybii pragmatica*." Terwijl DE VRIES druk bezig was met zijn antwoord hierop, schreef de Leidsche Academie, den 8^{en} Febr. 1841, de bovengenoemde prijsvraag uit over HOOFT's Warenar. Op eene vraag, zoo zeer overeenkomstig zijn smaak gekozen uit het vak, dat reeds voor zijn geest de kennelijke blijken begon te vertoonen van lievelingsvak, kon hij het antwoord niet schuldig blijven. Doch hij liet daarom zijn vroeger gevormd plan niet varen, maar zette het door en wel met zulk een gelukkig gevolg, dat hij in 1841 te Groningen, in 1842 te Leiden met de gouden medaille werd bekroond. Kan het ons wel zeer verbazen,

dat hij, die twee zoo uiteenlopende prijsantwoorden schrijft en in beide prijskampen de overwinning behaalt, in later jaren het bijna ongelooflijke voornemen opvat, om twee woordenboeken te schrijven en aan beide te gelijk de hand slaat in de hoop, met beide de Nederlandsche taalwetenschap te verrijken? Doch hier overschatte de werkzame en moedige man zijne krachten: wat allen zagen, zag hij alleen niet, dat deze taak voor één paar schouders te zwaar was.

Dat DE VRIES voor het antwoord op de Leidsche prijsvraag het eeregoud ontving, komt ons, die weten wat hij geworden is, gansch natuurlijk voor; dat hij ook voor de Groningsche werd bekroond, legt een vereerend getuigenis af van de hoogte, waartoe hij het ook in de studie der oude talen had gebracht. En dat zijne medestudenten deelden in zijne vreugde, bewijst eene bladzijde in den studenten-almanak van 1842, waar wij lezen (bl. 140): „Zouden wij niet opgewonden zijn met den opgewondene, die, zoodra het einde der groote vacantie hem in zijne studeercel terugbragt, daar die heugelijke tijding op hem wachtende vond. De praeses der literarische faculteit, reeds zoo gunstig bekend door zijne ervarenheid in de vaderlandsche letterkunde (getuige de met aantekeningen toegeleichte uitgave van fragmenten van den roman van Barlaâm en Josaphat) hield nu ook de eer van onze hoogeschool in de oude letterkunde op;... dezelfde ijver voor de wetenschappen beziele hem steeds!”

„In het prijsantwoord wordt — ik haal de woorden aan van ons medelid VALETON, die meer dan iemand bevoegd is, in dezen een oordeel uit te spreken — de oorsprong en verklaring van het pragmatisme, d. i. het element van redeneering en beschouwing in Polybius' geschiedschrijving, gezocht in de levensomstandigheden van den schrijver en het doel dat hij zich met zijn werk had voorgesteld; het wezen er van wordt gevonden in het streven van P., om overal uitvoerig rekenschap te geven van de oorzaken en de gevolgen der feiten, het oordeel vast te stellen, dat over zaken en personen behoort te worden geveld, en de nuttige les aan te wijzen, die voor den lezer uit het verhaalde te trekken valt; het wordt beoordeeld uit de beantwoording van deze vragen, of de beroemde en de mindere voorgangers van P. ook reeds zoo zijn te werk gegaan, of zulke beschouwingen in het geheel in de geschiedenis te huis behooren, en of P. daardoor boven of beneden de drie groote grieksche geschiedschrijvers staat: deze drie vragen worden alle ontkennend beantwoord. Wat in het werk van DE VRIES het meest in het oog valt, is de volkomen afwezigheid van historische navor- sching en critiek in een stuk, dat naar titel en onderwerp geheel

op historisch terrein schijnt te liggen. Wie er eene historische studie in zoekt, wordt teleurgesteld. De historische stof wordt onaangeroerd gelaten; het zijn alleen de oordeelvellingen en uitweidingen, die den schrijver belang inboezemen. Maar ook deze worden slechts beschreven, niet beoordeeld. Wat DE VRIES hierover geeft, lijkt meer op een litterair essai ter inleiding bij de lectuur van P., dan op een critisch onderzoek; zij worden in soorten verdeeld, en van elke soort worden eenige voorname voorbeelden besproken; wat ze behelzen, hoe ze samenhangen, of ze oorspronkelijk, of ze juist zijn, wordt geheel in het midden gelaten. Beschouwt men het werk enkel als prijsantwoord, dan mag deze beperking eene verdienste heeten: de gestelde vraag liep niet over de waarde van P.'s werk; er was slechts naar aanleiding van P. te beslissen, of de geschiedschrijver door verhalen, dan wel door leeren en betoogen op zijne lezers moet trachten te werken; eene vraag, die, nog uit de vorige eeuw dagteekenende, ook in ons land veel besproken was, en bepaaldelijk door BORGER in zijn werk „de historia pragmatica” in hoofdzaak in den tweeden zin was beantwoord.

„De faculteit had daarvoor, om de vraag gemakkelijker te maken, slechts eene vergelijking verlangd met de oudere schrijvers; die vergelijking moest noodzakelijk vrij onbeduidend uitvallen; DE VRIES liet het daar niet bij, maar deed ook eene poging, om op algemeene gronden BORGER's „de historia pragmatica” te weerleggen, en dit is zeker het belangrijkste gedeelte van het prijsantwoord. Toch is ook dit weinig volledig. Wie zijn oordeel over de beste methode van geschiedschrijving moet vasthechten aan eene beoordeeling van POLYBIUS' methode, wordt alleen genoopt te handelen over het opzettelijk aanbrengen van beschouwingen, niet over de vraag, of de geschiedschrijver ook zonder zulke uitweidingen zijn verhaal mag en moet dienstbaar maken aan het mededeelen van zijn eigen oordeel (zooals TACITUS doet), of dat hij zijn oordeel geheel ter zijde moet laten, of wel een middenweg behoort te behandelen, en welken. Tegenwoordig zal men, in plaats van zich in zulke beschouwingen te verdiepen, de kunstwaarde van een antiek geschiedwerk liever trachten te vinden door het voor zich zelf te laten spreken, en de waarde, welke het als bron van kennis heeft, trachten te bepalen door toepassing der historische critiek; het zoeken naar algemeene regels voor de geschiedschrijfkunst, waarnaar alle geschiedwerken kunnen worden beoordeeld, mag verouderd heeten. Maar menigeen, die meer lust in historisch onderzoek had, zou zich, dunkt mij, reeds toen, wat toch ook door de prijsvraag niet uitgesloten was, niet hebben tevreden gesteld met de algemeene be-

schrijving en verwerping der methode van POLYBIUS, maar althans eene poging hebben gedaan, om ook een oordeel daarover te verkrijgen uit de vruchten, die zij bij hem zelf heeft gedragen, en op deze wijze iets van meer wetenschappelijk belang te leveren. Hieraan heeft DE VRIES zich niet gewaagd. Geeft dus het prijsantwoord geen blijk van bijzonderen zin voor historische navorsching, zij toont aan den anderen kant eene bekendheid met de Grieksche geschiedwerken, die voor een student belangrijk mag heeten. Maar haar grootste verdienste ligt in den vorm. Is de taal over het algemeen zuiver, de compositie eenvoudig en doeltreffend, de Latijnsche stijl is voortreffelijk: in dit opzicht kan DE VRIES' prijsantwoord met de beste proefschriften van Nederlandsche philologen op ééne lijn worden gesteld."

Het prijschrift over POLYBIUS heeft (gelijk in de Inleiding wordt gezegd, in vele punten verbeterd) DE VRIES gediend tot academisch proefschrift: den 13^{den} Dec. 1843 verwierf hij zich daarmee den graad van doctor in de letteren. Dat wij achter die dissertatie verscheidene stellingen vinden, ontleend aan de Nederlandsche taalkunde en geschiedenis, kan ons niet bevreemden; dat wij er eene stelling vinden tegen het uitgeven van genormaliseerde teksten, verwondert ons evenmin: in de beide Inleidingen op den Leekenspiegel en den Spiegel Historiael vinden wij deze stelling uitgewerkt terug, en nooit is DE VRIES op dit punt van meening veranderd. Doch zou hij in lateren tijd wel bereid bevonden zijn om de 16de stelling te verdedigen: „Maerlantius genuinum poëseos Neerlandicae colorem suo exemplo et auctoritate corrupit"? Deze meening, te vergelijken met die van den jongen JONCKBLOET, dat MAERLANT, wel verre van „de vader der Dietsche dichteren" te zijn, veeleer de ROBESPIERRE onzer Middelnederlandsche letterkunde kan genoemd worden, heeft reeds lang voor gezonder en natuurlijker denkbeelden plaats gemaakt.

Na zijne promotie bleef DE VRIES te Leiden wonen, waar hij door het geven van privaatlessen in Latijn en Grieksch eenigermate in zijn onderhoud voorzag, in afwachting eener benoeming als docent aan een gymnasium. Drie jaren bleef hij aldus werken en wachten, totdat hij den 29sten Dec. 1846 benoemd werd tot leeraar in de Nederduitsche taal, oude geschiedenis en geographie, benevens in nieuwe en vaderlandsche geschiedenis aan het gymnasium te Leiden, op eene bezoldiging van f 900, eerlang door eene persoonlijke toelage tot 1200 vermeerderd. Deze benoeming gaf aan de studie van DE VRIES de richting, waarin hij van nu af onafgebroken zou voortwerken, en zou ten gevolge hebben eene nieuwe richting in de studie der Nederlandsche taal zelve.

En nu wij het oordeel van een bevoegd geleerde gehoord hebben over het antwoord op de prijsvraag, aan de klassieke oudheid ontleend, kunnen wij met vrij groote zekerheid zeggen, dat dit hem niet zou gelukt zijn voor de studie der klassieke talen. Hij zou ongetwijfeld in het Latijn een uitstekend hoogleeraar geworden zijn, scherpzinnige emendaties hebben gemaakt, zijne leerlingen goed en sierlijk Latijn hebben leeren spreken, en wel zijne discipelen aan zich, doch niet zijn naam verbonden hebben aan een nieuw tijdperk in de studie der oudheid, waarvoor dan ook — het moet erkend worden — nog veel grootere gaven van den geest werden vereischt, dan voor het tot stand brengen eener omwenteling in de studie van het Nederlandsch, waaraan nog slechts weinig ernstige arbeid was besteed. Wij gelooven dus, dat, toen de vraag eindelijk eens voor al moest beantwoord worden, wááaraan DE VRIES zijn leven zou wijden, aan de klassieke talen of aan het Nederlandsch, hij, door het laatste te kiezen, gehandeld heeft overeenkomstig zijn aanleg, en dat hij bij die keuze is geleid door een juist inzicht in den omvang en den aard zijner geestesgaven. Ook hetgeen hij op het gebied van het Nederlandsch reeds geleverd had, wees die richting aan als de juiste, en ik bedoel daarmede niet zoozeer zijn prijsantwoord over den Warenar, als wel de uitgave der fragmenten van den Barlaâm en Josaphat. Daarover straks nader: thans nog een enkel woord over de uitgave van zijn Warenar, in 1841 bekroond, en in 1843 uitgegeven met allerlei wijzigingen, door DE VRIES in zijne opdracht aan SIEGENBEEK nauwkeurig medegedeeld, en vermeerderd met den tekst van het blijspel zelf. Mijn oordeel geldt natuurlijk deze tweede bewerking; het prijsantwoord zelf is niet in het licht verschenen.

Men herkent in den Warenar nog niet het werk van den man, bestemd om voor de Nederlandsche taalstudie, op den grondslag der vergelijkende methode, een nieuw tijdperk te openen. Noch de taalkundige noch de letterkundige beschouwingen, daarin ontwikkeld, bewijzen het aanbreken van een nieuwen dag. De linguïstiek staat nog op hetzelfde standpunt als waarop BILDERDIJK en zijne tijdgenooten stonden: er wordt veel verklaard uit wortels en door klanknabootsing, en op de wet van GRIMM en andere klankwetten wordt weinig of geen acht geslagen. Een enkel voorbeeld tot toelichting. Op bl. 96 leest men ter verklaring van het ww. *taken* de volgende aantekening: „Het woord moet gebracht worden tot de uitgebreide klasse van woorden, die van den wortel *ta*, *ta-en* in den zin van *aangrijpen* afstammen. Vandaar het Lat. *tangere*, ons *tang*, *tand* enz. Den oudsten vorm van den genoem-

den wortel treft men aan in het Homerische $\tau\eta$ ". Op bl. 119 wordt naar aanleiding van het znw. *lel*, epiglottis, gezegd: „Dat het woord van de slingerende beweging der tong, in de *l* zoo klaarblijkelijk uitgedrukt, ontleend is, en derhalve met *lellen*, *lollen*, gr. $\lambda\alpha\lambda\epsilon\iota\nu$ samenhangt, behoeft geen betoog." En op bl. 118, van *sammelen*: „Vernuftig is de gissing van BILDERDIJK, die het tot den wortel *zo*, *zu*, d. i. *stil zijn*, brengt, vanwaar *sussen* enz. Het zou dan zooveel zijn als *sommelen*, d. i. *slapen* en met *zuimen* samenhangen. Men vergelijk ook het Lat. *somnus*. In den grond is *sammelen* dus een klanknabootsend woord".

Wat de letterkundige critiek en de aesthetische beschouwingen betreft, waarvoor DE VRIES nooit eenige neiging of voorliefde heeft aan den dag gelegd, het schijnt onnoodig hier te herhalen, wat door BAKHUIZEN VAN DEN BRINK in zijne beoordeeling (Gids 1843, bl. 554 vlgg.) zoo geestig en overtuigend is gezegd. Het valt ieder in het oog, dat van het verhevene standpunt, door den genialen criticus ingenomen, het geleverde werk inderdaad klein moest worden, doch ook, dat het slechts aan weinige reuzengeesten gegeven is, zulk een verheven standpunt in te nemen en geheele reeksen van verschijnselen in vogelvlucht te beschouwen. Dit was geen werk, waarvoor de geest van DE VRIES was gemaakt: hij was uitnemend geschikt voor detailstudie, doch als hij eene hooge vlucht nam, waren het alleen vage indrukken, die hij ontving en weergaf. Vandaar ook, dat zijne redevoeringen alleen voor het oor aantrekkelijkheid hadden om de welluidendheid en de rythmische afronding der zinnen, maar bij eene herlezing een groot deel daarvan verliezen, dewijl men er rijkdom of diepte van gedachten te vergeefs in zoekt en zij dus ook weinig voedsel bevatten voor anderer geest. Aan eigenlijk gezegde letterkundige bespiegelingen heeft DE VRIES, die zeer goed de grenzen van zijn talent kende, zich dan ook nooit gewaagd, evenmin als aan het beoordeelen van een schrijver in verband met zijn werk: voor letterkundige en aesthetische critiek was hij even ongeschikt, als geknipt voor het critiseeren van teksten, en wie zou hierover met meer zachtheid oordeelen dan ik, die deze leemte ook bij mij zelven waarneem?

Plaatsen wij ons evenwel niet op de hoogte, waarop BAKHUIZEN VAN DEN BRINK bij zijne beoordeeling stond, maar met den schrijver op ééne lijn, dan komt ons de uitgave van DE VRIES voor als een werk, dat in twee opzichten zijne waarde behouden en niet verouderen zal. Vooreerst om den zuiveren tekst van het blijspel — ook door BAKHUIZEN geroemd —, welke door den bewerker is verkregen door de vergelijking van verschillende uitgaven, eene

methode voor zoover ik weet, door DE VRIES voor het eerst op een 17de-eeuwschen schrijver toegepast. In de tweede plaats om de aantekeningen, waarin de taal van HOOFT door die zijner tijdgenooten wordt verklaard en opgehelderd. Na HUYDECOPER's Proeve was op dit veld zoogoed als niets gedaan, want in BILDERDIJK's uitgaven van HOOFT, HUYGENS en ANTONIDES vindt men wel verklaringen en woordafleringen, maar geene bewijspplaatsen, en het is dus de blijvende verdienste van het boek, dat het in den tijd, toen in ons vaderland een nieuwe geest ontwaakte, heeft medegewerkt en opgewekt tot eene hernieuwde studie van onze 17de-eeuwsche taal. Om dezen rijken schat van aanhalingen uit de blijspeldichters en kluchten van dien tijd en de mededeeling van allerlei wetenswaardige bijzonderheden omtrent het leven onzer voorvaderen, alsmede om de bibliographische aantekeningen en de proeve van bewerking van het Amsterdamsche volksdialect zal de uitgave van DE VRIES steeds met eere worden genoemd. Doch als een voorbode van hetgeen komen zou kan de Warenar niet worden beschouwd.

Voorloopig zou DE VRIES noch voor studie van HOOFT en zijne tijdgenooten, noch van het Middelnederlandsch veel tijd overhouden, want de bovengenoemde reeks van vakken, door hem aan het Leidsche gymnasium te onderwijzen, nam al zijn tijd in beslag. Doch slechts drie jaren bleef hij aan het gymnasium te Leiden verbonden, want reeds in 1849, toen aan de Academie te Groningen de leerstoel van LULOFS door diens dood open kwam, werd DE VRIES tot hoogleeraar in zijne plaats benoemd; en op den 28 Nov. van dat jaar aanvaardde hij zijn ambt met het houden eener redevoering: „De heerschappij over de taal, het beginsel der welsprekendheid”.

Naar aanleiding van den naam LULOFS, die in die dagen gold voor den vertegenwoordiger der oude school en als zoodanig ook door JONCKBLOET was aangevallen in een hoffelijk, doch vernietigend Gids-artikel van 1846, gericht tegen diens „Handboek van den vroegsten bloei der Nederlandsche Letterkunde”, zou het hier de plaats zijn voor eene karakteristiek dezer oude school, en eene beschouwing van den stand der Nederlandsche philologie bij het optreden van DE VRIES als hoogleeraar, van welk feit in ons land de nieuwe richting in de taalkunde dagteekent. Doch na hetgeen mijn Amsterdamsche ambtgenoot TE WINKEL daarvan heeft gezegd in zijn uitvoerig opstel, getiteld: „De omwenteling in de studie der Nederlandsche taal als het werk van MATTHIAS DE VRIES” ¹⁾ meen ik, ook uit vrees voor te groote

¹⁾ Geplaatst in het Tijdschrift „Vragen van den dag”.

uitvoerigheid, thans alles wat men daarvan zou kunnen zeggen, te mogen samenvatten in het ééne woord *geliefhebber*¹⁾. En de titel van DE VRIES' intreedende te Groningen bewijst duidelijk, dat die nieuwe richting niet kant en klaar uit zijn hoofd is te voorschijn gekomen. Deze opmerking moge overbodig schijnen, in werkelijkheid is zij dat niet, want zij leert ons deze waarheid, dat bij DE VRIES, die door en onder de oude school was gevormd, ook de sporen dier vorming moeten zijn zichtbaar geweest. Een zeer duidelijk spoor daarvan is de genoemde rede. Zou men niet meenen in den titel te hooren een nagalm uit den tijd van SIEGENBEEK en VAN DER PALM, toen het onderwijs in de moedertaal bepaaldelijk bestond in het doceeren der „uiterlijke welsprekendheid”? Lezen wij niet in den studenten Almanak van 1842, van SIEGENBEEK: „*Exercitia oratoria moderabitur*”, en van SCHRANT: „*praecepta stili Néerlandi seu Eloquentiae, nec non Oratoriae artis externae tradet*”? Wél wordt in die oratie de historische studie der taal als dringend noodzakelijk voorgesteld voor ieder, die haar wil beoefenen; wél wordt nadrukkelijk verklaard, dat men in de wetenschap geen ander beginsel erkenne dan de studie der taal, zooals zij gesproken wordt, zooals zij opwelt uit het hart des volks; doch naast die wetenschap staat nog de kunst, de kunst der welsprekendheid, die nauwkeurig en keurig beschreven wordt.

Wat DE VRIES daarvan zijn geheele leven is bijgebleven — en niemand zal het betreuren — is dit, dat hij steeds hooge waarde hechtte aan den vorm, dat hij voor zich zelven altijd de grootst mogelijke zorg daaraan besteedde bij al wat hij schreef, en dat hij nooit naliet anderen, met name zijnen leerlingen, dienzelfden eisch te stellen. Voor elk wetenschappelijk betoog verlangde hij een aantrekkelijk gewaad, waarin het was gekleed, en wie daarin te kort schoot of zich aan dien eisch niet stoorde, vond geene genade bij hem. In het boven genoemde opstel heeft TE WINKEL daarvan een sprekend bewijs gegeven; MOLTZER heeft eene dergelijke bekentenis gedaan, en verscheidene zijner overige leerlingen zouden soortgelijke bewijzen kunnen bijbrengen: ik zelf zou iets dergelijks kunnen verhalen van de Inleiding op mijn Academisch proefschrift. Verscheen er een boek, dat, hoe geleerd ook, dien eisch verwaarloosde, hij keek het in, en doorbladerde het, maar lezen kon hij het niet.

¹⁾ Het woord is niet fraai, doch het Ndl. Wdb heeft het erkend en het kan dus dienen om *dilettantisme* te vervangen, nu *liefhebberij* door het aannemen eener nieuwe beteekenis niet meer daarvoor kan dienen. Zie over *liefhebberij* de aantekening van DE VRIES in de Inl. op den Leekenspiegel, bl. IV.

Zoo stond, evenals in zijne intreerede, zijn geheele leven lang die eisch aangaande den vorm bij hem naast dien anderen, van strenge wetenschappelijke methode; zoo bleef steeds zijn oog geopend voor de eischen van de praktijk der taal en behoorden de colleges, waarin hij den Nederlandschen stijl onderwees, volgens het oordeel van een bevoegd beoordeelaar, ons medelid MOLTZER, tot zijne beste en boeiendste. En ook COSIJN heeft in zijn Gidsartikel over „DE VRIES als lexicograaf” duidelijk doen uitkomen, dat hij vóór alle dingen bij het samenstellen van het Nederlandsch Woordenboek practicus wilde zijn.

Nog ééne opmerking mag hier niet achterwege blijven, en wel deze, dat de door hem te Groningen gehouden intreerede zijn eigen beeld met volmaakte zuiverheid weerspiegelde. Hij bezat eene zeldzame heerschappij over de taal, waartoe de grond gelegd was door zijn vader, die steeds de grootste opmerkzaamheid wijdde aan de wijze van uitdrukking zijner zonen, en hun stijl vormde en ontwikkelde ook door het doen houden van voordrachten. Die heerschappij over de taal kwam bij DE VRIES vooral uit, wanneer hij onvoorbereid op de eene of andere tot hem gerichte toespraak moest antwoorden. Bij die gelegenheden dwong hij eigenlijk grooter bewondering af, dan wanneer hij te voren eene redevoering had opgesteld; zijne gehechtheid aan den vorm verleidde hem dan wel eens tot al te groote en angstvallige zorg, en deed hem voorbij zien, dat, terwijl de sierlijkheid er wellicht bij won, de nooit straffeloos geschonden eisch van eenvoud en ongekunsteldheid er door werd verwaarloosd. Over de welsprekendheid van DE VRIES behoef ik hier niet verder uit te weiden, na al hetgeen daarover door MOLTZER is gezegd in zijne ter gedachtenis van MATTHIAS DE VRIES gehouden toespraak.

Langzamerhand zien wij bij DE VRIES in zijne opvatting der wetenschap de historische taalstudie meer op den voorgrond komen. Vergelijkt slechts den titel der straks genoemde inaugureele oratie met die, welke hij zes jaren later hield, toen hij geroepen werd om te Leiden de plaats van SIEGENBEEK en SCHRANT in te nemen (29 Oct. 1853). Toen sprak hij over „de Nederlandsche taalkunde in haren aard en strekking”, en daardoor werd voor het eerst en duidelijk uitgesproken, dat een nieuw tijdperk aangebroken was, en dat van nu af geen academische leerstoel meer door eenig hoogleeraar kon worden bekleed, die niet het devies „historische beoefening der taal, studie der levende taal”, in zijn wetenschappelijk wapen voerde. En het is eene der grootste verdiensten van DE VRIES, dat hij, hoewel door en onder de oude school gevormd, de eischen der nieuwe rich-

ting niet alleen doorzag, maar daaraan ook in zijn onderwijs beantwoordde. Al de mannen, die op dit oogenblik het Nederlandsch onderwijs aan de Universiteiten van ons vaderland, zijn leerlingen van DE VRIES uit dat tijdperk van zijn leven, toen geene wet hem nog verplichtte, naar de daarin omschreven eischen zijn onderwijs in te richten, maar het alleen van hem zelve afhing en van zijne eigene, door niemand gecontroleerde, opvatting zijner taak, wáarmede hij den geest zijner leerlingen zou verrijken, en welke kennis, vruchtbaar voor hun leven, hij hun zou bijbrengen. Ook voor dit onderdeel mijner taak, de beschrijving van DE VRIES als hoogleeraar, verwijs ik naar de toespraak van MOLTZER.

Zoo was dan de historische studie van het Nederlandsch de grondslag geworden van het Academisch onderwijs en daarmede de vreedzame omwenteling in de studie der Nederlandsche taal, volgens de uitdrukking van TE WINKEL, voltooid, de „nieuwe richting in de taalkunde”, naar de woorden van MOLTZER, erkend, of de grond gelegd voor de wetenschappelijke beoefening van het Nederlandsch in ons vaderland. En dat is het groote werk van DE VRIES, waardoor zijn naam voor altijd zal voortleven en voorgoed aan de vaderlandsche wetenschap verbonden is. Door zijn toedoen is het goed recht eener Nederlandsche taalwetenschap naast die der klassieke talen in de Nieuwe Wet op het H. O. volkomen erkend, en met welk goed gevolg hij dit heeft weten te bewerken, kan het best blijken uit de wijze, waarop thans deze afdeeling van de litterarische faculteit te Leiden is bezet.

Voor de vaderlandsche geschiedenis, welk vak hij in de eerste jaren van zijn professoraat zelf had gedoceerd, wist hij in 1860 zijnen vriend FRUIN aan de Academie te verbinden; voor het Sanskrit won hij KERN, en bij de invoering der nieuwe wet kreeg hij gedaan, dat het onderwijs in Oud-Germaansch en in Nederlandsche Letterkunde ieder aan een afzonderlijk hoogleeraar werd opgedragen. O, het is te begrijpen, dat de oudere zuster, de afdeeling der klassieke talen, aan wie reeds sedert de invoering der nieuwe wet het allernoodigste onthouden wordt, en wier verzoeken, memoriën, adressen, audiënties, tot heden bij Regeering en Volksvertegenwoordiging weinig meer hebben gevonden dan welwillende aandacht, met afgunst de oogen richt op de jongere, vroeger geheel vergetene, thans zoo bevoorrechte, zuster, die voor haar onderhoud zooveel noodig heeft, dat er voor haar zelve, vroeger alleenheerscheres, bijna niets overschiet!

Doch het wordt tijd, U mede te deelen, waarin voor DE VRIES vooral de historische beoefening der Nederlandsche taal bestond.

Voorzeker, hij had een helder bewustzijn, dat daarvoor noodig was kennis van het Oud-Germaansch, en daarin gaf hij dan ook de volgens hem vooral vereischte colleges, in Gotisch en Angelsaksisch, doch hij vatte die lessen bepaaldelijk op als bestemd om daardoor de taalvormen, de taalverschijnselen en den woordvoorraad van het Nederlandsch toe te lichten, en meende, dat de bedoeling der opneming van die vakken onder de examen-eischen voor het doctoraat in het Nederlandsch werd miskend, indien het verband met het Nederlandsch bij het onderwijs in die talen werd verbroken. Maar de hoofdzaak was bij hem het Middelnederlandsch; aan anderen liet hij gaarne over de beoefening der germanistiek, waarin hij nooit recht thuis was geweest, en waarvan hij zich hoe langer hoe meer afwendde, naarmate die wetenschap zich vooral ging richten op het nauwkeurig onderzoek van klanken en letters, en de waarneming van het leven der taal zelve en de geschiedenis van haren woordenschat op den achtergrond werd gedrongen. Hij wilde Hollandici vormen en niet in de eerste plaats Germanisten; het eerste kon hij met volkomen gerustheid op zich nemen, terwijl hij ongetwijfeld bij het laatste in kracht zou zijn te kort geschoten. Doch in Middelnederlandsch was hij volkomen te huis.

Reeds zijn eerste werk op dit gebied, de uitgave der fragmenten van Barlaâm en Josaphat, in 1842, toont de meesterhand, niet zoozeer om de aan die uitgave toegevoegde aantekeningen, als wel om de inleiding, waarin reeds toen eene kennis van de Latijnsche boeken der middeleeuwen werd aan den dag gelegd, welke men reeds zeer prijzenswaardig zou vinden in een man van rijpen leeftijd, die over goed geordende catalogi kan beschikken: hoe veel grooter is dan onze bewondering, als wij haar zien in een 22jarig jongeling in een tijd, toen de orde op de bibliotheken nog zeer veel te wenschen overliet. Van de schrijvers over Johannes Damascenus is hij geheel op de hoogte; de bewijsgronden voor en tegen de meening, dat de Grieksche bewerking van den Barlaâm van dezen schrijver afkomstig is, zijn hem bekend; voor de *historia litteraria* van den roman is hij in staat belangrijke bijdragen te leveren; de lijvige foliant van Vincentius Bellovacensis geeft hem geene moeilijkheden meer: hij heeft de beide uitgaven (van 1473 te Straatsburg en van 1494 te Venetië) met elkander vergeleken, het verschil in de nummering der boeken verklaard en wijst ter loops Vincentius' Latijn als bron aan voor het 1e en 8e boek van Velthem. Hetzelfde werk zien wij hem nog tweemaal op groote schaal met dezelfde nauwkeurigheid en scherpzinnigheid, maar met nog vollere rijpheid, herhalen in de Inleiding op zijn Leekenspiegel en op den

Spiegel Historiael, welke ik met de latere Inleiding op de Tweede Partie als één geheel beschouw. In de eerste, ruim 150 bladzijden groot, wordt reeds eene voor den leeftijd van den schrijver — hij was toen 30 jaren oud — zeldzame belesenheid in het Middelnederlandsch aan den dag gelegd. De overeenstemming o. a. wordt daar aangewezen tusschen een deel der Brabantsche Yeesten en van den Leekenspiegel, tusschen een hoofdstuk uit den Bouc van Seden en een uit den Leekenspiegel, tusschen den Derden Edewaert en de Brabantsche Yeesten; met vaste hand worden de lijnen omtrokken der werkzaamheid van BOENDALE, wiens naam voor het eerst hier als de ware van MAERLANT's beroemdsten leerling in de geschiedenis der Middelnederlandsche Letterkunde wordt ingeleid, en, wat door DE VRIES in 1850 als het werk van BOENDALE wordt erkend, wat aan hem als schrijver wordt ontzegd, men vindt het in 1887 nagenoeg onveranderd in de Geschiedenis der Mnl. Letterkunde van TE WINKEL terug. De bronnen, door BOENDALE in den Leekenspiegel gebruikt, worden met bewonderenswaardig talent opgespoord: daarbij wordt eene groote belesenheid in de Latijnsche kerkelijke litteratuur der middeleeuwen aan den dag gelegd, met name in de Apocryphe Evangeliën, zoodat wij de woorden, door hem op BOENDALE (bl. LXII) toegepast, met volle overtuiging op den schijver zelven doen terugkeeren: „Niet alleen was hij met de geleerde boeken der Latijnsche wereld gemeenzaam bekend, maar ook op het gebied der vaderlandsche letteren was hij volkomen te huis”. Er liggen meer dan vijf eeuwen tusschen de twee beroemde mannen, en ik behoef dus niet te zeggen, wie van beiden door de lofspraak meer wordt vereerd.

Nog ééne zijde der uitgave van den Leekenspiegel moet ik in het licht stellen, de lexicographische. Hier vinden wij voor het eerst den aanstaanden woordenboekschrijver in gedachte aan het werk, en daarom oordeel ik het gepast, de eigen woorden van DE VRIES (Inl. bl. CXLVIII) hier aan te halen: „Tot heden is bij de uitlegging der woorden doorgaans hun grammatisch gebruik geheel buiten aanmerking gebleven, en mist men veelal eene heldere en geleidelijke voorstelling van de wijze, waarop zich de beteekenissen der woorden, de eene uit de andere hebben ontwikkeld; vooral zoekt men vergeefs die strenge nauwkeurigheid, die, niet tevreden met eene uitlegging in ruwe omtrekken, ook de fijnste schakeringen nagaat en bepaalt: m. a. w., men verzuimde bij de woordverklaring te letten op het synonymieke onderscheid, men overwoog niet genoegzaam, of wel de hedendaagsche woorden, die men ter vertolking der verouderde bijbragt, de betekenis in al hare eigenaardigheid met volkomene juistheid uitdrukten.

En toch mag ook hier geene willekeur noch achteloosheid heerschen het mag ons niet onverschillig zijn, of al te hant door *spoedig terstond*, deemster door *donker* of *duister* worde verklaard. De naauwkeurigheid, die de wetenschap vereischt, kent geene grenzen zij moet zich uit strekken ook tot de schijnbaar onbeduidendste onderdeelen. Eerst dan zal de taalkennis vastheid en helderheid verkrijgen, en zal men aan de Mnl. dichters waarlijk recht laten wedervaren, door hen zoo te doen spreken als zij werkelijk hebben gesproken”.

En niet minder schoon is die andere gedachte, uitgesproken in de Inleiding op den Spiegel Historiae (bl. XLVII): „De taal van vroegere eeuwen, ook de schoonste, schijnt ons alligt lamlendig, houterig of onhebbelijk, wanneer wij niet elk woord, elke uitdrukking, elken vorm, elke wending volkomen zóó opvatten als zij in die dagen begrepen werden. Bijna alles in de taal is in den loop des tijds veranderd, zooal niet in hoofdbeteekenis, dan toch in de fijnere wijzigingen en schakeeringen. Verouderde woorden kosten doorgaans weinig moeite; als eens de beteekenis gevonden is, houdt men die gemakkelijk vast. Doch het groote bezwaar bij de uitlegging der oude geschriften is gelegen in datgene wat nog heden in zwang is, maar in min of meer veranderde opvatting; in eigenaardigheden van woordvoeging en manier van zeggen, die op allerlei wijzen van ons spraakgebruik afwijken, maar nog niet altijd door onze taalkenners opgemerkt en met zekerheid aangewezen zijn. Staat ons dat alles niet volledig voor den geest, hebben wij ons niet ten eenenmale losgemaakt van den indruk der hedendaagsche spraak, om geheel met de oude taal mede te denken en te gevoelen; wekt dus hetgeen wij lezen niet onmiddellijk dezelfde voorstelling bij ons op, volkomen zóó als zij door den schrijver bedoeld was, tot in de fijnste tinten en toetsen, dan blijft noodwendig onze geest onvoldaan, de uitdrukking dunkt ons scheef en onjuist, de stijl gebrekkig en onhandig, het geheel zonderling, misschien wel belagchelijk, al heeft het den tijdgenooten ook nog zoo natuurlijk en bevallig in de ooren geklonken. Ziedaar derhalve een punt van het grootste aanbelang voor de billijke waardeering van het kunsttalent onzer oude schrijvers”. En, voeg ik er bij, ook voor hem, die een woordenboek maken wil, of, volgens de idealistische uitdrukking van ALBERDINGK THIJM, een taalmuseum, dat alleen naar den eisch kan worden ingericht door een kunstenaar, door iemand die een open oog heeft voor de kunst in al hare uitingen, die een ervaren en geoefend kunstrechter is, en dus in dat taalmuseum op ieder woord dat licht zal doen vallen, waardoor het den door den dichter of schrijver bedoelden indruk

maakt op ieder, die het van naderbij zal willen beschouwen. Voorzeker, de man, die zoo voelde, was de aangewezen, om de Ndl. en Mnl. lexicographie te grondvesten, en de beginselen, hier verkondigd, zou hij in toepassing brengen met eene trouw en nauwgezetheid, bijna nog grooter dan de door hem op den voorgrond gestelde nauwgezetheid zelve.

Reeds was DE VRIES aan het verzamelen zijner bouwstoffen voor een Middelnederlandsch Woordenboek, en als voorbereiding daarvoor schreef hij zijn beroemd glossarium op den Leekenspiegel, waarin men nog heden, na 40 jaren van reusachtigen vooruitgang op dit gebied, slechts enkele verklaringen kan aanwijzen, die herziening behoeven. De uitgave van den Leekenspiegel met dit glossarium is de schoonste parel aan de kroon der „Vereeniging tot bevordering der oude Nederlandsche letterkunde”, zonder welke zij nog wel jaren op zich zou hebben laten wachten. Bij eene andere gelegenheid heb ik deze vereeniging genoemd het eerste duidelijke levensteeken der jonge Nederlandsche taalwetenschap, en ik ben overtuigd, dat hierdoor hare belangrijkheid niet wordt overschat. Immers, hoewel reeds lang te voren hare geboorte door TEN KATE en HUYDECOPER was voorbereid, had zij het levenslicht niet aanschouwd; wel meende men nu en dan een levenskreet te hooren, wanneer BILDERDIJK of CLIGNETT of CLARISSE hunne taalkundige gewrochten het licht deden zien, doch eerst door HOFFMANN VON FALLERSLEBEN werd het nieuwe leven gewekt, dat van toen af niet meer zou versterven. Ook van de in de 18de eeuw nog niet uitgedoofde energie der Nederlandsche uitgevers, die de uitgave der twee lijvige kwartijnen van TEN KATE, en der dikke octavo-deelen van HUYDECOPER's Stoke en Proeve hadden aangedurfd, was niet veel overgebleven; aan moedige en ondernemende uitgevers ontbrak het evenzeer als aan geschikte werkkrachten: men weet met welk eene moeite de uitgave der vier deelen van MAERLANT's Spiegel Historiae tot stand gekomen, en dat het per slot van rekening bleek eene misgeboorte te zijn. Daarom was het noodig, dat zich eene vereeniging vormde, die de geschikte en voorhanden arbeidskrachten in één punt concentreerde, de op eene uitgave wachtende stoffen aanwees en bijeenbracht, en de kosten, aan die uitgave verbonden, althans voor een deel kon dekken. De eer, het eerst op dit denkbeeld gekomen te zijn, komt toe aan den Utrechtschen archivaris P. J. VERMEULEN, die in Maart 1840 een brief bij zijne ambtgenooten deed rondgaan, welke de oprichting eener dergelijke vereeniging ten doel had, en in het eerste deel van de „Verslagen en Berigten der Vereeniging” is afgedrukt. Doch deze poging mislukte en VERMEULEN had geen moed, eene

nieuwe te wagen. Weliswaar waren de archivariissen niet de aangewezen personen, om de schouders te zetten onder eene dergelijke onderneming, doch waar waren de letterkundigen, tot wie hij zich kon wenden? Eerst in September 1840 zou JONCKBLOET promoveeren; eerst in 1842 zou DE VRIES' uitgave van „Barlaäm en Josaphat” volgen: wie waren er nog meer, die in de herleving der vaderlandsche taalstudie belang stelden? Er mochten er hier en daar schuilen, doch men kende ze niet. Men wist het niet van elkander, en daarom is de stichting der vereeniging in 1844 een even verrassend als verblijdend feit, dat onze aandacht ten volle verdient en dat alleen door een ooggetuige naar den eisch kan worden beschreven: ik acht mij daarom gelukkig, het u te kunnen mededeelen met de woorden van een der mede-oprichters, ons medelid DE HOOP SCHEFFER, die u het volgende zal verhalen:

„In 1837 was ik student geworden aan het Doopsgezind Seminarium te Amsterdam, en had daar kennis gemaakt met mijn drie jaren ouderen medestudent P. LEENDERTZ Wz. Wij werden vrienden, vooral nadat wij in April 1839 het handschrift van HOOFT ter stadsbibliotheek van Amsterdam ontdekt hadden, en een paar malen per week bezig waren met het afschrijven van 't autograaf zijner Gedichten. Te Leiden kwam ik nu en dan, maar alleen bij theologen (MOLENAAR, HERDERSCHEE, WIJS, TE WINKEL, BERLAGE e. a.) en ontmoette dan ook noch DE VRIES noch JONCKBLOET. Eerst in den zomer van 1842 gaf eene bijzondere omstandigheid aanleiding, dat dit anders werd. Ik logeerde toen een dag of wat bij de familie SYBRANDI te Haarlem, en bezocht daar met den zoon (later predikant te Kampen) de bibliotheek. Daar rondsnuffelende, vond ik onder de boekjes een incunabel met de bekende sluit-† met het haaltje, en liet het aan den bibliothecaris, dr. ABR. DE VRIES, zien met de vraag, of ook dit niet eene plaats verdiende in de zorgvuldig met glazen gesloten kast, die voor de verzameling incunabelen bestemd was? Daarmede had ik 's mans hart stormenderhand veroverd! Tot nog toe was ik een nietswaardig kijker geweest, nu op eens een medeliefhebber! ik moest de Keulsche kronijk en ROLEVINCK met hem opslaan, ik moest de Duitschers en Guttenberg leeren verfoeien! maar ook... dit zei hij wel niet, doch het bleek later: hij zou zijn zoon TIJS eens op mij opmerkzaam maken. De goede vrucht bleef niet uit. Toen ik omstreeks October 1842 weer eens te Leiden was, kwam onze MATTHIJS DE VRIES mij niet alleen vriendelijk te gemoet, maar rustte niet, voordat ik bij hem bleef en op zijn kamer logeerde, d. i. tot 4 uur in den morgen met hem redeneerde over taal- en middeleeuwsche letterkunde, om eindelijk

een uur of vijf uit te slapen. Zoo was onze kennismaking. Toen ook maakte ik mij bekend als den schrijver van een stukje over **LODEWIJG VAN VELTHEM** in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* van 1837, hetgeen mij een present-exemplaar van **JONCKBLOET's Specimen** en eerlang zijne kennismaking bezorgde".

"Ik bracht toen mijn laatste studentenjaar (1842—43) te Utrecht door, waar ik benedenkamers gehuurd had in hetzelfde huis op den Steenweg, waarvan de bovenkamers bewoond werden door **J. J. L. TEN KATE**. Nauwelijks was ik daar een paar weken, of ik kwam in aanraking met een van **TEN KATE's** bekenden, den litterator **J. TIDEMAN**, die zich toen bezig hield met de uitgaaf der gedichten van **SIMON VAN BEAUMONT**. Wij werden bevriend en maakten samen eene bloemlezing gereed uit de minnezangen onzer 17de- en 18de-eeuwsche dichters, hier en daar wat gemoderniseerd, welke onder den titel *Cupido* bij **VAN PADDENBURG** in 1843 het licht zag. Onder dat geknutsel door deelde hij mij ook zijn plan mede, om eene vereeniging te stichten tot uitgaaf van middelnederlandsche gedichten. Hij bracht mij tevens in kennis met den archivaris **P. J. VERMEULEN**, die wegens zijn stijve vormen en steil rechtzinnige begrippen wel geen aantrekkelijk, maar toch zeer degelijk man was. Deze, die zijn boek „Van den Levene ons Heren" op de pers had, en zijn drukker en uitgever **VAN DER MONDE** al bij voorbaat dagelijks hoorde jammeren over het schrale debiet dat hij vreesde, achtte wel het stichten eener vereeniging het eenige middel om een boekverkooper over te halen tot het drukken van middelnederlandsche handschriften, doch was na het mislukken zijner pogingen in 1840 geheel ontmoedigd. Niet alzoo **TIDEMAN** en ik. Wij waren vol vuur, en ik maakte mij sterk, dat ik **DE VRIES**, **JONCKBLOET** en **LEENDERTZ** voor dit plan winnen zou, zonder wie ik het eene dwaasheid achtte iets te beginnen. Eindelijk kwam het in het voorjaar van 1843 tot eene samenkomst van ons zessen te Leiden in de Plaats-Royaal. Wij onderhandelden met de firma **D. DU MORTIER en Zoon**, en de zaak kwam tot stand; ons prospectus volgde in Juni. Wij aten recht gezellig samen en hadden **BAKHUIZEN VAN DEN BRINK**, die daar toevallig kwam, bij ons aan tafel. Drie dagen later was hij naar Aken zijn schuldeischers ontvlucht. De vrienden gingen toen flink aan 't werk; — ik (wien nog wel **MAERLANT's** Rijmbijbel was opgedragen!) deed in Juni mijn proponent's-examen, was den zomer op reis en deed later mijne intrede te Hoorn, waar ik de handen met preëken en katechiseeren te vol had om aan **MAERLANT** te denken. Er is helaas! van mijne medewerking in de Vereeniging niets of bijna niets gekomen". Het is waar, geachte vriend! aldus zijn wij

geneigd, U na uwe belangrijke mededeeling toe te voegen — het is waar, en wij betreuren het met U. Doch wat voor ons en voor onze taalwetenschap van meer belang is geweest, dan de uitgave van een werk van MAERLANT, welke zonder U toch het licht heeft gezien, dat is de stichting der vereeniging zelve, welke zonder U niet tot stand zou zijn gekomen, want gij waart de schakel tusschen de oorspronkelijke oprichters VERMEULEN en TIDEMAN en de beroemdste medewerkers DE VRIES, JONCKBLOET en LEENDERTZ, en zonder U zouden wij wellicht ook niet hebben ontvangen de uitgave van den Leekenspiegel, waarvan HOFFMANN reeds in 1822 getuigde: „dat zou eene schoone vaderlandsche onderneming zijn, van den Leekenspiegel eenen afdruk te geven”. Deze schoone vaderlandsche onderneming werd tot stand gebracht, en wel zóó, dat de roem van den bewerker er voor goed door gevestigd was.

De Vereeniging, die in hare „Verslagen en Berigten” nog verscheidene kleinere mededeelingen en tekstuitgaven van DE VRIES bevatten, ging in 1848 te niet, doch haar naam zou blijven voortleven, en het door haar begonnen werk heilrijke vruchten dragen. Want nu jonge Nederlandsche geleerden getoond hadden, waartoe zij in staat waren, en de oogen van het publiek geopend waren voor de waarde van de gedenkstukken onzer oude letterkunde, zou allicht ook een uitgever zijn moed voelen herleven. En was niet de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde daar, om de roemrijk begonnen taak der Vereeniging over te nemen? Was niet reeds in het laatste deel harer werken opgenomen de door DE VRIES bewerkte moeilijke samenspraak tusschen „Scale ende Clerc”, welke door zijne aantekeningen voor een goed deel werd verstaanbaar gemaakt, en was niet in de nieuwe reeks harer werken, in 1846, verschenen de uitgave van den Limborch, bezorgd door VAN DEN BERGH, in 1847 die der „Natuurkunde van het Geheelal”, bearbeid door CLARISSE? En zij nam die taak over, en ontving als loon voor haar vertrouwen de uitgave van den Spiegel Historiae, in vereeniging met DE VRIES bewerkt door EELCO VERWIJS, den eersten leerling van DE VRIES in twee betekenissen, aan wiens nagedachtenis door JONCKBLOET in de werken dezer Academie, door mij in de Jaarboeken van Letterkunde eene welverdiende hulde is gebracht.

Hoe gaarne zou ik U ook van deze uitgave al de voortreffelijke eigenschappen in bijzonderheden aantoonen! Daarvoor zou ik eigenlijk de geheele Inleiding, 100 bladzijden 4°, met u moeten doorloopen en daaraan is geen denken; ik moet mij tot mijn leedwezen beperken. Laat ik u slechts dit zeggen: in deze inleiding heeft de schoone vereeniging van al de, nu tot volle rijpheid gekomen, eigen-

schappen van DE VRIES het schoonste gewrocht, waartoe zij kon leiden: de opsporing der bronnen, die hier nog vrij wat moeilijker was dan in den Leekenspiegel, is door geen werk van wien ook te overtreffen, en wie zal bepalen, welke diepe studie, welke inspannende arbeid er is voorafgegaan, vóórdat men deze eenvoudige woorden kon nederschrijven¹⁾: „Het staat vast, MAERLANT heeft het werk van VINCENTIUS niet alleen aanmerkelijk verkort, maar ook met belangrijke toevoegselen verrijkt. Hij raadpleegde daarbij OROSIUS, PAULUS DIACONUS, JORNANDES²⁾, MARTINUS POLONUS, GODFRIED VAN MOMMOUTH en ALBERTUS AQUENSIS: hij gebruikte de Heilige Schrift en de *Historia Scholastica*: vervolgens het Chronicon Egmondanum, een paar Kronijkjes over Brabant en Vlaanderen, twee ascetische werkjes van MARTINUS VAN BRAGA, en eenige Heiligenlegenden. Daarenboven geeft hij niet zelden eigen opmerkingen ten beste, en verhaalt het een en ander uit eigen kennis, aan vroegere lectuur ontleend, waarbij men niet onduidelijk herinneringen uit GREGORIUS VAN TOURS herkent. Ziedaar hetgeen MAERLANT aan VINCENTIUS heeft toegevoegd: verdere bronnen heeft hij niet gebruikt, noch SIGEBERT VAN GEMBOUX, noch WILLEM VAN MALMESBURY, noch HELINAND, noch iemand anders”. En als ons dit door DE VRIES wordt medegedeeld, dan weten wij, dat wij daarop ten volle kunnen vertrouwen en dat dit onderzoek niet behoeft te worden nagecijferd of gecontroleerd. Voor mij is deze de schoonste van al zijne Inleidingen, waarbij ook de veel geprezene op het Nederlandsch Woordenboek geheel in de schaduw staat.

Nog één punt moet ik naar aanleiding van deze uitgave onder Uwe aandacht brengen, nl. de critiek van den tekst. Het behoefde bij het bespreken van den Leekenspiegel nog niet ter sprake te komen, omdat dit werk ons bewaard is in een zeer goed handschrift, hetwelk tot grondslag voor de tekstredactie kon dienen; de Spiegel daarentegen in een zeer bedorven, en daar het het eenige volledige was, had men geene keus en moest de tekst daarnaar worden bewerkt. Hier is dus de plaats om de vraag te beantwoorden, wat DE VRIES heeft gedaan voor de critiek van middelnederlandsche teksten. Verlangt gij een overzicht over zijne werkzaamheid: ik wijs U op zijne Taalzuivering, waarin hij als voorbereiding voor den critischen arbeid, aan een Mnl. Woordenboek verbonden, een groot aantal bedorven plaatsen voor het grootste deel zeer gelukkig

¹⁾ Inl. bl. XXXII.

²⁾ „Of — zoo men wil — JORDANIS”, woorden van DE VRIES, Inl. XV; vgl. *Sp.* dl. 2, bl. 60, aant. 1.

en met groote scherpzinnigheid heeft verbeterd ; op zijn tekstcritiek op Floris ende Blancefloor en den Ferguut, op ettelijke bladzijden in den Taalgids en den Taal- en Letterbode ; op de schoone, in eene vergadering dezer academie voorgedragen, bijdrage tot de critiek van den THEOPHILUS, waarin hij overtuigend bewees, dat door eene verkeerde volgorde der bladen van het handschrift een groote 50 verzen van hunne plaats geraakt waren en verzet moesten worden. In mijne uitgave van het schoone mul. gedicht heb ik aan deze ontdekking alle recht laten wedervaren, en de verzen geplaatst daar waar DE VRIES had aangetoond, dat ze behooren te staan. Eindelijk wijs ik u op de aantekeningen aan den voet van de bladzijden der vier lijvige kwartijnen, waarin de Spiegel Historiael met het vervolg der 4de Partie (van VELTHEM) en de 2de (van UTENBROEKE) is uitgegeven en waarin door hem en zijne medewerkers voor onzen MAERLANT een onvergankelijke eerezuil is gesticht. In bijzonderheden kan ik ook hier niet treden, anders zou ik eenige zijner schoonste tekstverbeteringen hier invlechten. Thans alleen deze mededeeling, dat verscheidene zijner emendaties, o.a. op de Eerste Partie, door later gevonden hss. zijn bevestigd, en dit is wel de schoonste triomf, die aan een criticus kan te beurt vallen.

Eéne tekstverbetering van DE VRIES wil ik u noemen, vooreerst omdat zij onbekend is, en ook omdat zij is gedagteekend 14 April 1892, en dus het laatste wetenschappelijke werk is van den betreurden overledene. Ik had zijn oordeel gevraagd over een regel van VELTHEM uit de beschrijving van den Sporenslag (IV, 22, 65), waar ARTOIS een gedeelte van zijn leger tot zijne hulp ontbiedt, doch hen tegen zijne bedoeling brengt op een gevaarlijk terrein :

Si waenden wel hebben gedaen,
Ende wijsdense, daerse niet en condon ontgaan,
In een nodinge vol van grachten,
Daer si hem niet jegen en wachten,
Daersi in haer doot ooc varen,

en ontving van hem het volgende, reeds met eene bevende hand geschreven antwoord: „Voor nodinge zal te lezen zijn rodinge, van roden, rooien (boomen en struiken). Rodinge kan zijn „een pas gerooid; land een stuk lands, pas van het houtgewas ontdaan en ter ontginning voorbereid”. Daarbij komen grachten of slooten uitnemend te pas. Verg. hoogd. *reut*, *reutfeld* enz. Vindt ge het niet aannemelijk, denk dan „tamen est laudanda voluntas””. Mij komt deze gissing inderdaad zeer aannemelijk voor, te meer daar ook het Mnd. het znw. *rodinge* kent en het W.-Vlaamsche *reulinge*

(*rolinge*, voor *rodelinge*) insgelijks eene concrete beteekenis heeft aangenomen ¹⁾, en zoowel daarom, als om U te toonen, hoe helder nog zijn geest was, ook toen zijn lichaam reeds was ondermijnd, waar het gold het voorwerp zijner eerste liefde, heb ik dit briefje, als een laatst vaarwel aan zijne hem dierbare wetenschap, hier medegedeeld.

De voornaamste kenmerken van DE VRIES' teksteritiek zijn gezond verstand, scherpzinnigheid en bezadigdheid; overal streeft hij er naar, om de Mnl. schrijvers zoo te laten spreken, als zij werkelijk gesproken hebben. Bij de uitgave van Maerlant werd de taak van den criticus in zooverre verlicht, dat er maar één handschrift was en enkele fragmenten, waarop de uitgave moest berusten. Had DE VRIES b. v. voor de uitgave der Eerste Partie te beschikken gehad over het later gevonden Brusselsche en Leidsche hs. en de fragmenten van het Gentsche, en was hem daarbij de eisch gesteld, de onderlinge verhouding der hss. te onderzoeken en den stamboom er van op te maken, dan zou misschien dit gedeelte van zijn arbeid zijne kracht zijn te boven gegaan: ook in den Leekenspiegel heeft hij voor de verschillende hss. iets dergelijks niet beproefd. Doch wellicht ook zou in dit opzicht mijn twijfel zijn beschaamd, immers in de Inleiding op den Spiegel (bl. xcix), als hij spreekt over de voor- en nadeelen van een critischen of genormaliseerden tekst, laat hij zich aldus uit: „De gevolgtrekking is deze, dat eene kritische uitgave in den gewonen zin, mits met de noodige omzigtigheid toegepast en vrij van overdrijving ons inderdaad wenschelijk, ja zelfs pligtmatig voorkomt, maar alleen in die gevallen, waar zij of door het talent van den schrijver, dien men behandelt, of door den rijkdom der bestaande hulpmiddelen, geleverd kan worden. Bij de minder kunstvaardige en stijlkeurige poëten der didactische school ²⁾ is de taak bedenkelijker en het gevaar grooter [dan bij de epische dichters]. Evenwel ook daar laat zich de moeielijkheid oplossen, wanneer men keur van handschriften tot zijne beschikking heeft, die elkander wederkeerig verbeteren en wier onderlinge vergelijking veelal in staat stelt, de hand van den schrijver met zekerheid te erkennen. Doch waar men van een didactisch gedicht slechts één handschrift bezit, en dat nog wel een hoogst gebrekkig, daar wordt het volkomen ondoenlijk, eene zoogenaamde kritische uitgave te

¹⁾ Zie DE BO, *WVla. Idiot.* 932; SCHUERMANS, *Vla. Idiot.* 546 vlgg., en vgl. de talrijke ndl. plaatsnamen op r o d e.

²⁾ Eene herinnering aan eene verouderde meening; onder aan de bladzijde keert zij nogmaals terug.

leveren, dan alleen door eene eigenmagtige en drieste kritiek, die zich ter wille der eenparigheid vrij spel veroorlooft, hare eigen denkbeelden den schrijver opdringt en juist daardoor ophoudt den naam van kritiek te verdienen”.

Hieruit blijkt vrij duidelijk, en nog duidelijker uit Lsp., Inl. cXL vlgg., dat DE VRIES een tegenstander is van eene zoogenaamde critische of genormaliseerde uitgave, en naar mijne overtuiging volkomen te recht, doch dan past in dezelfde passage allermint eene lofrede op de uitgaven van Beatrijs, van Karel ende Elegast, van den Reinaert vooral, door JONCKBLOET bezorgd, die niet, gelijk het daar heet „ons uit de ellendige sleur, waarin de oude school voortsukkelde, op een beteren weg hebben gebracht”, maar een stelsel van willekeur huldigen, waardoor allerlei merkwaardige vormen naar den voet der bladzijde zijn verhuisd, terwijl in den tekst een van eigen vinding daarvoor is in de plaats gesteld, en dus de teksten verbeterd zijn naar een inzicht in grammaticale vormen, dat op niets minder steunt dan op eene juiste, volledige en nauwkeurige waarneming der feiten. Het is waar, dat critiek der grammaticale vormen bij de ndl. uitgevers van mnl. schrijvers, de beste niet te na gesproken, in den regel schittert door hare afwezigheid, en het moet worden erkend, dat de wetenschap deze niet buiten haren kring mag houden, doch men moet vóór alles er naar streven — DE VRIES heeft het zelf bij meer dan eene gelegenheid gezegd — den dichter zoo te laten spreken als men op deugdelijke gronden meent, dat hij werkelijk gesproken heeft.

In latere jaren is hij zelf nu en dan van dit beginsel afgeweken, vooral in zijne critiek op de Strophische Gedichten van MAERLANT, waarvan VERWIJS in 1879 eene nieuwe uitgave bezorgde. Hier is inderdaad alle aanleiding om te spreken van „eene eigenmachtige kritiek, die zich — nu niet ter wille der eenparigheid, maar in naam van het gezond verstand — vrij spel veroorlooft en juist daardoor ophoudt kritiek te zijn”. Bij meer dan eene gelegenheid heb ik in het Mnl. Wdb. aangetoond, dat eene fel bestreden plaats uit die gedichten goed is overgeleverd, en dus de zoogenaamde verbetering overbodig is, indien men haar slechts juist verklaart, en er niet meer uit wil halen dan er in zit; ook ons buitenlandsch lid FRANCK te Bonn heeft, hoewel overigens een groot bewonderaar van DE VRIES, in dezen beslist partij tegen hem gekozen. En toen later MOLTZER een ander handschrift vond van een der gedichten, waaraan het meeste critisch vernuft was verspild, nl. van Ons Heren Wonden, en door dit nieuwe hs. geene enkele der willekeurige veranderingen werd bevestigd, trachtte DE VRIES zich te redden met de verklaring:

„wat zijn toch die handschriften bedorven!”, terwijl toch zelfs uit eene oppervlakkige vergelijking blijkt, dat de beide hss. onmogelijk uit dezelfde tekstredactie kunnen zijn voortgevloeid. Voor mij is dus de vraag, die voor MOLTZER bij de uitgave van den nieuwen tekst nog open bleef: „wie in dezen de meest betrouwbare gids is, de critiek of de codex” in voor de eerste ontwijfelbaar noodlottigen zin beantwoord.

Niet alleen aan de critiek van Mnl. teksten heeft DE VRIES veel talent en scherpzinnigheid ten koste gelegd, maar ook aan de geschiedenis der woorden en het opsporen van hunnen oorsprong, een onderdeel der taalstudie, waarin, naar het oordeel van FRANCK, de sterke zijde van het talent der Nederlandsche taalgeleerden is gelegen. En onder de eersten behoort DE VRIES door helderheid van voorstelling en rijkdom van feiten, door logische redeneering en smaakvolle uiteenzetting. Gij vindt bij hem geene verrassende wendingen, geestige zetten of guitige invallen, geen stijl, tintelend van vernuft, welke eigenschappen de artikelen van VERWIJS zoo aantrekkelijk maken; DE VRIES blijft steeds ernstig: hij is niet vrij van eene zekere breedsprakigheid, doch hij overtuigt u; de vorm is overal onberispelijk, de ontleding keurig, doch niet beknopt, en slechts zelden wordt het betoog verlevendigd, b. v. door eene woordspeling. Het valt mij moeilijk, mij van het geven van voorbeelden te onthouden, doch ik moet mij beperken; laat ik u slechts noemen de opstellen over „kind noch kraai”, over „labberdaan”, „spijkerbalsem”, „belenden”, „aterling”, over „Hansje in den kelder”; al is ook de afleiding van Got. *kilthei* verworpen, het opstel zelf blijft de lezing overwaard. Eéne woordverklaring moet ik nog vermelden, omdat zij eene der verrassendste is en in deze academie het eerst is medegedeeld, nl. het opstel over „de afleiding en beteekenis van ruwaard”. Daarin werd de eeuwenoude dwaling, als zou ruwaard eigenlijk *rustbewaarder* beteekenen, op taalkundige en historische gronden glansrijk wederlegd en zegevierend bestreden, en de ware afleiding, van fra. *regard*, opzicht en opzichter, overtuigend bewezen.

Mijne schets van DE VRIES' werkzaamheid op het terrein van het Middelnederlandsch zou onvolledig zijn, indien ik zweeg van zijn Middelnederlandsch Woordenboek, en hoe zou ik dit kunnen, aan wien het voorrecht te beurt valt, ook hierin het door hem begonnen werk voort te zetten en naar den eisch des tijds te verbeteren. Gelijk wij gezien hebben, heeft hem reeds vroeg voor oogen gestaan het ideaal, om onze taalwetenschap met een Middelnederlandsch Woordenboek te verrijken. In het prospectus, dat in 1864 verscheen, wordt gewaagd van vijf en twintig jaren — natuurlijk

niet uitsluitend —, besteed aan het bijeenbrengen der bouwstoffen. Deze mededeeling stemt overeen met eene andere, in de Inleiding op de Taalzuivering (1856), waar DE VRIES verklaart: „Van den eersten tijd af, dat ik mijne aandacht wijdde aan de beoefening van het Mnl., is mij de bestaande behoefte (aan een Mnl. Wdb.) aanstonds gebleken”. En voorzeker zou hij de man geweest zijn, om, indien hij over een volledig apparaat te beschikken had gehad, dit nauwkeurig te ordenen en te beschrijven. En in de twee afleveringen, die van het boek zijn verschenen (1864), heeft hij getoond, dat hij, wat de bewerking betreft, de verwachting niet te hoog gespannen had.

Menig uitstekend artikel siert die 256 kolommen, zooals a l, a m b a c h t, a l l a m e, a c h t e r, a e n, a n d e, a n d e r. Doch het is bij die beide afleveringen gebleven: de arbeid aan het Nederlandsch Woordenboek benam hem den tijd om zijn lievelingsplan ten uitvoer te brengen. Hoeveel hem dit heeft gekost, heeft hij medegedeeld in de Inleiding op het Nederlandsch Woordenboek, waar hij, op bl. xcii, na uiteengezet te hebben, dat hij de bewerking daarvan, als een hem door zijn ambt opgelegden plicht, moest stellen boven den arbeid aan zijn lievelingswerk, aldus voortgaat: „Wat nu het Middelnederlandsch Woordenboek betreft, wie mij daarover hard valt, hem vermag ik niets anders te antwoorden dan: „infandum — iubes renovare dolorem!” Wie mij kent, weet wat dit offer mij gekost heeft; hoe het mij, nu achttien jaren lang, eene aanhoudende bittere grief is geweest. Men scheidt niet zoo licht van het meest geliefde werk zijner jeugd, van de vrucht van vijf en twintig jaren studie, van de blijde hoop, die men zich had voorgespiegeld!” Doch toen, in hetzelfde jaar als de Inleiding, de eerste aflevering verscheen van het door VERWIJS en mij ondernomen woordenboek, heeft hij zich getroost met het denkbeeld, dat wat hij niet kon tot stand brengen, nu toch komen zou, en dat zijn arbeid, aan de Middelnederlandsche lexicographie besteed, niet vergeefs zou zijn. Met volle recht kwam hem de opdracht van ons woordenboek toe, waarin naar waarheid kon worden gezegd, dat die twee afleveringen, een voorbeeld voor elk volgend woordenboek, ook voor het onze tot model waren gekozen, en „dat de bewerking van een Mnl. woordenboek eene veel zwaardere taak zou zijn geweest, indien niet door hem voor latere bewerkers het pad ware gebaad en geëffend”. Als antwoord op de toezending dier eerste aflevering ontving ik van hem een brief, waaruit ik U het volgende mededeel:

„Ik haast mij, U van harte geluk te wenschen met dit goede begin en U mijne oprechte wenschen aan te bieden, dat gij, ge-

lukkiger dan ik, het groote werk tot een goed einde zult mogen brengen. Veel arbeid zal het U kosten, maar daar ziet gij evenmin tegenop als ik, en wanneer maar Uwe gezondheid en levenslust gespaard mogen worden, dan is de voltooiing van het werk verzekerd. Ik voor mij troost mij in de overtuiging, dat het in de beste handen is, en heb toch de aangename voldoening, dat ik voor het groote gebouw den grondslag heb mogen leggen. Wat ik doen kan, om U behulpzaam te zijn, gij weet het, dat zal ik niet nalaten. Beschik vrij over al mijne aantekeningen. In al mijn arbeid is het mij nooit te doen geweest om eigen eer of naam, maar alleen om 't belang der wetenschap en het welzijn van mijn vaderland. En die twee worden nu het best bevorderd, nu de zaak in Uwe handen is overgegaan. Daarin verheug ik mij hartelijk en bied U nogmaals mijne beste wenschen aan. — Uwe hartelijke toewijding heeft mij innig genoeg gedaan, en ik betuig U voor die welwillende woorden mijn oprechten dank. Ik kan U niet zeggen, hoe het mij verheugt, dat Uw groote werk tevens voor altijd een gedenkteeken zal zijn van onze vriendschap en onze eendrachtige samenwerking op het gebied der wetenschap". Behoef ik U te zeggen, MM. HH.! hoe goed mij die woorden deden bij de ontvangst, en nog heden doen? Aan DE VRIES komt de dankbaarheid toe van mijn hart, dewijl hij niet alleen de grondslagen heeft gelegd van het gebouw van het Mnl. Woordenboek, waaraan ik in denzelfden geest, doch met veel meer bouwstoffen, slechts heb voort te werken, maar ook die mijner kennis van de taal onzer middeleeuwsche voorvaderen, welke mij in staat stelt tot het werk, door hem zoo uitstekend begonnen.

Eigenlijk is ook het Nederlandsche Woordenboek door hem niet veel meer dan begonnen, doch, is elke aanvang moeilijk, ieder die ooit aandachtig in dit boek heeft gelezen, zal begrijpen, dat hier het begin dubbel moeilijk was, als men zich zulk een verheven ideaal der lexicographie voor oogen stelt. En hij zal van gedachten allerminst veranderen, wanneer hij zich de moeite zal geven ook de Inleiding te lezen, waarin niet alleen de lotgevallen van het boek en de wijze, waarop het is tot stand gekomen, breedvoerig worden beschreven, maar ook het geheele plan met de daaraan verbonden overwegingen en beraadslagingen, moeilijkheden en bezwaren, alsmede inhoud en inrichting, doel en bestemming, worden uiteengezet. Aan de schoone eigenschappen van DE VRIES als stichter en schrijver van het Woordenboek heeft COSIJN in den *Gids* volle recht laten wedervaren, zonder daarom de uit diezelfde eigenschappen voortspruitende nadeelen te verbloemen. Het zou onnoodig zijn dit

alles hier te herhalen. Alleen wil ik in dit verband den naam noemen van een man, die niet mag worden vergeten, omdat DE VRIES meermalen sprak van zijne groote verplichtingen aan hem in alles wat het practische gedeelte van den arbeid betreft, den naam van zijn medearbeider L. A. TE WINKEL, aan wien DE VRIES in zijne inleiding ¹⁾ eene welverdiende hulde heeft gebracht, en die ook het grootste aandeel heeft gehad in de regeling der nieuwe spelling en in de samenstelling der woordenlijst.

Ieder die de Inleiding leest, zal overtuigd zijn, dat hier door DE VRIES, gelijk aan al wat hij deed, aan het Woordenboek een hooge eisch wordt gesteld, en hoe veel de lexicographie, zooals zij door hem wordt opgevat, wint in waarde, ja het ideale nabijkomt. Zoo is met name een nieuw element in de lexicographie de fijne onderscheiding en afteekening der schakeeringen in de beteekenis der verschillende voorvoegsels (af, aan, onder, om, ge), en het vaststellen der juiste beteekenis van dat praefix in ieder der daarmede samengestelde werkwoorden.

Aangaande zijne geschiktheid voor deze taak kon dan ook geen verschil van gevoelen bestaan en dit bestond ook niet. Laat ik uit aller naam dit doen zeggen door een bevoegd beoordeelaar, ons medelid BEETS, die in onzen tijd dezelfde diensten zou bewijzen aan het Ndl. Wdb., als in de 17de eeuw VONDEL bewees aan de grammatici zijner dagen ²⁾, nl. den dienst van de door de lexicographen opgestelde omschrijvingen te toetsen aan de eischen van de praktijk der taal: „De jonge geleerde, die het hoofd en de ziel der onderneming is, bezit juist die „senilis in juvene sapientia”, door welke zijne jonge jaren bij den ontzettenden omvang van deze taak niet dan eene aanbeveling te meer zijn. Grondig kenner en beoefenaar van onze oudste gedenkstukken, heeft hij echter niet de minste lust of neiging om te reprimiteren. Doorkundig grammaticus, behoudt hij nochtans, of liever heeft hij, een kloppend hart voor de gesprokene volkstaal, de vrije spraak, gelijk „zij in ons aller dagelijksch leven ongedwongen en onvervalscht ons van de lippen vloeit”. En wederom behoedt hem zijn zuivere smaak, zoowel als zijn verstandige eerbied voor de wetten der natuur en de vrucht der geschiedenis, voor elk revolutionnair ingrijpen in eene ontwikkeling, waarvan zoowel de cultuur als de natuur een der factoren is. In dezen man is geen eenzijdigheid, geen zonderlingheid, geen nieuwig-

¹⁾ Zie Inleiding bl. XXX vlg., en vgl. dl. 1, 1492 op afspinnen, het laatste door TE WINKEL bewerkte artikel.

²⁾ Zie VONDEL, uitg. v. LENNER, dl. XII, bl. 7 vlgg.

heidszucht, geen praal van wetenschap. Mij komt hij voor, het schoone toonbeeld te zijn van een Nederlandsch geleerde van den echten stempel" ¹⁾).

En vraagt men nu, hoe het komt, dat de ontwerper er niet in geslaagd is, ééne letter van zijn woordenboek te voltooien, dan is dit ongetwijfeld voor een deel toe te schrijven aan de in de Inleiding beschreven lotgevallen, waarmee het boek — *habent sua fata libelli* — heeft te kampen gehad; voor een ander, grooter, deel aan de zoo even genoemde ideale opvatting, welke aan ieder artikel moest blijken, aan de uitvoerigheid en de zorg, waarmee ieder woord, gelijk de voorwerpen van kunst in een catalogus van een museum, moest worden beschreven, en waarbij vergeten werd, dat de eischen der praktijk, bij een boek voornamelijk voor de praktijk bestemd, meer moeten gelden, dan het vasthouden aan eene, zij het ook grootsche, theorie, waardoor het tot stand komen er van met groote gevaren wordt bedreigd. Ook moet als factor worden in rekening gebracht het feit, waarop ik reeds elders heb gewezen, dat terwijl voor het Middelnederlandsche zijn hart gloeide, de bewerking van het Nederlandsch Woordenboek niet meer voor hem was dan een plicht, weliswaar met volle overtuiging aanvaard, doch die hem, vooral bij het klimmen zijner jaren, wel eens zwaar begon te drukken. Gij hoort mij in dit verband niet ook als verzwarende omstandigheid noemen, wat men meermalen als zoodanig heeft willen doen gelden, nl. den grooten overvloed van aanhalingen uit schrijvers en dichters, niet zoozeer omdat, gelijk DE VRIES te recht heeft gezegd ²⁾, die noodig zijn om een woord in al de fijne schakeeringen zijner beteekenissen voor ons te doen leven en het gebruik er van zoo volledig mogelijk toe te lichten, als wel hierom, dat in dezelfde mate als die aanhalingen verminderden, het aantal artikelen in ééne aflevering zou hebben moeten vermeederen, en dus voor de bewerking in dezelfde verhouding ook meer tijd zou zijn noodig geweest. Doch wèl moet ik nog ééne oorzaak noemen, nl. deze, dat de druk veel te vroeg is begonnen, toen er nog geen voldoende voorraad copie gereed was om, in geval van mogelijk oponthoud of verhindering, toch den regelmatigen voortgang van het werk te kunnen verzekeren. Indien er b. v. ééne letter voor den druk was gereed geweest, dan zouden de redacteuren rustig met de bewerking hebben kunnen doorgaan, terwijl nu bijna altijd hetgeen juist gereed was gekomen, onmiddellijk daarna moest worden gezonden naar de steeds wachtende

¹⁾ Verscheidenh. bl. 20.

²⁾ Inleiding, bl. LXIV vlg.

pers, en bij het minste oponthoud de geregelde voortzetting van het werk werd verbroken. Ook het bijeenbrengen der bouwstoffen, noodig voor ieder artikel, vorderde — en vordert nog — veel meer tijd dan men vermoedt, want de mededeeling in de Inleiding: „de verzameling der bouwstoffen van A tot Z is voltooid”, waarbij men toch in elk geval de beperking moet voegen, dat die voor een woordenboek der hedendaagsche taal eigenlijk nooit gesloten is, sluit niet in zich, dat ze ook geordend en gerangschikt zijn, en alleen dan kan men er over beschikken, als men ze noodig heeft. Bovendien blijkt vaak eerst als men aan de beschrijving van een woord zal beginnen, dat er weinig of geene bouwstoffen zijn, en moeten deze eerst worden gezocht, vóórdát men verder kan gaan. En wie kan berekenen, hoeveel tijd men behoeft, alvorens het noodige is gevonden?

Doch in weerwil van al deze bezwaren heeft DE VRIES zijn geloof aan het tot stand komen van het werk nooit verloren. „Wat mij zelve betreft”, aldus lezen wij op de laatste bladzijde der Inleiding, „ik zal de voltooiing van het Woordenboek niet beleven. Mijne jaren stijgen, mijne krachten zullen weldra afnemen. Doch ook zonder mij — ik durf er op rekenen — zal het werk worden voortgezet, en, vroeger of later, tot een goed einde komen. Jongere taalbeoefenaars zullen opstaan en bereidwillig de taak op zich nemen; zij zullen zorg dragen, de langgewenschte vaderlandsche onderneming, nu zij zoo verre gevorderd is, niet weder aan mislukking prijs te geven”. Dank zij de Commissie van Bijstand, en het door haar bijeengebrachte kapitaal, een gevolg van het Amsterdamsche taalcongres in 1887, waar DE VRIES voor de laatste maal, doch met den gloed der jeugd, de zaak van het Woordenboek bepleitte, is deze profetie bewaarheid geworden. De jonge taalbeoefenaars, op wie DE VRIES zijne hoop vestigde, zijn gevonden, en rustig heeft hij het hoofd kunnen nederleggen, in de overtuiging, dat de toekomst van het woordenboek verzekerd is. Terwijl deze jonge garde het werk van den meester voortzet, verrijst toch allengs het gebouw; vergunt mij U de gedachte uit te drukken in de schoone woorden van den volijverigen secretaris der Commissie van Bijstand, Dr. E. LAURILLARD, gesproken op het taalcongres te Gent in 1891:

Allengs rijst toch 't gebouw, dat als Taalmagazijn

Heel den voorraad der sprake vergaart —

Ied'ren vorm in zijn kast, ied'ren toon op zijn lijn,

Ied're spreuk in haar lijst, ieder woord in zijn schijn,

En zoo ied're vertolking van geest en gemoed,

Van gevoel en gedachten bewaart.

Ook de andere profetie van DE VRIES, die ik U zoo even mededeelde: „mijne krachten zullen weldra afnemen”, zou worden vervuld. Eigenlijk waren zij reeds aan het verminderen, toen hij haar uitsprak. Het komt mij voor, dat wij hem geen onrecht doen, wanneer wij meenen, dat met de invoering der nieuwe wet op het H. O. voor hem reeds begon de tijd van verval, waaraan niemand ontsnappen kan, die den ouderdom begint te naderen. Voor DE VRIES begon die tijd reeds vrij vroeg, maar het spreekt wel vanzelf, dat er van het begin van die periode tot aan den tijd, waarin de achteruitgang iedereen in het oog valt, nog jaren kunnen verlopen. In 1879 voltooide DE VRIES de Inleiding op de door VON HELLWALD uitgegeven Tweede Partie, welke nog geheel op de hoogte staat der boven beschreven Inleiding op MAERLANT's Spiegel; van 1882 dagteekent de Inleiding op het Nederlandsch Woordenboek, welke waarlijk nog niet spreekt van verval en achteruitgang. Zelfs de in 1887 verschenen uitgave der Couchy-fragmenten staat nog niet ver beneden den vroegeren arbeid uit zijn bloeitijd, doch zij heeft den bewerker buitengewoon veel tijd gekost, en — het was een werk, waarin hij nog eens het hart kon ophalen aan zijne eerste liefde. Maar hetgeen hij na 1878 aan het Woordenboek heeft gedaan, vult slechts vier afleveringen; in de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde heeft hij daarna slechts zelden, voor het laatst in 1887, als voorzitter in de jaarlijksche vergadering het woord gevoerd; zijne artikelen in het Tijdschrift, aan welks redactie hij zich geheel en al onttrok, werden hoe langer hoe zeldzamer.

Doch waar vooral de nadering van den ouden dag zichtbaar was, het was bij zijn onderwijs. Terwijl hij vroeger zijne colleges nauwgezet in overeenstemming had gebracht met de gewijzigde eischen des tijds, nl. in 1856, na het door STEINTHAL uitgegeven „System der Sprachwissenschaft” van HEYSE, heeft hij ditzelfde in 1878 niet herhaald, hoewel er toen nog meer reden voor bestond, daar vooral door zijn toedoen en in overleg met hem de in de nieuwe wet voor de studie in het Nederlandsch gestelde eischen waren opgenomen, en hij noch Nederlandsche Letterkunde noch Oud-Germaansch behoefde te onderwijzen. Ja, terwijl hij vóór 1878 met zijne leerlingen meestal den eenen of anderen dichter las uit de 17de eeuw, bij voorkeur een stuk van VONDEL, hield dit op na de invoering der nieuwe wet. Men zou het omgekeerde verwacht hebben, vooral bij den man, die door de uitgave van den Warenar getoond had, hoe noodig de studie was van het 17de-eeuwsche Nederlandsch. Wel had DE VRIES na de uitgave van HOOFT's blijspel weinig meer aan dat tijdperk van het Nederlandsch gedaan, en met name zich nooit in

het bijzonder met de studie van HUYGENS beziggehouden, doch een' man van zooveel scherpzinnigheid en belezenheid als hij, zou het weinig moeite gekost hebben, zich weder in de eeuw van VONDEL en HOOFT te verplaatsen, als hij zich die had willen getroosten. En dat hij ook de beweging en den vooruitgang op het gebied der Middelnederlandsche taalstudie niet meer bijhield, bleek uit zijne herhaalde verklaring, dat, nu de slechte tekstuitgaven verdwenen, het geven van college in het Mnl. zijne voornaamste aantrekkelijkheid had verloren. Alsof niet onze met reuzenschreden vooruitgegane kennis van het Mnl. zooveel belangrijks had aan het licht gebracht, dat men, ook na de zuivering der teksten en glossaria van allerlei dwaze lezingen en verklaringen, de voor de ontwikkeling der studenten geschikte leerstof slechts voor het grijpen had! Doch DE VRIES had zeer veel gedaan, en bijna al wat hij gedaan had, was meesterlijk geweest; daarbij was hij reeds vroeg beginnen te produceeren; ook had zijne werkkracht al eens een schok gekregen door eene storing in de werking der maag, en bij dit alles kwam de eerste en zwaarste der slagen, die na elkander zijn levensgeluk wegbrokkelen zouden en maken tot een puinhoop, waarop alleen de liefde zijner kinderen in het laatst van zijn leven een liefelijk licht zou werpen.

Dat zulk een man, die bovendien tegenover ieder even vriendelijk en welwillend was, en steeds ieder hulpvaardig te gemoet kwam, algemeen geëerd was en zich vele vrienden had verworven, zoowel onder leerlingen in engeren zin als in den wijderen kring van de velen, die op de eene of andere wijze met hem in aanraking kwamen, verwondert ons niet en het is niet noodig, dit in bijzonderheden aan te toonen. Doch een paar onwraakbare getuigenissen wil ik er toch voor aanhalen. Ik herinner U in de eerste plaats aan de warme woorden, aan zijne nagedachtenis gewijd door Dr. A. KUYPER, hoogleeraar aan de Vrije Universiteit, en gesproken bij de overdracht van het Rectoraat: „In Leiden stierf MATTHIAS DE VRIES, een man dien ik immers ook in dezen kring noemen mag, omdat hij meer dan eenig ander hoogleeraar aan heel het vaderland toebehoorde. En ook waar anderen misschien zwijgen konden, is het mij een behoefte om ook in dezen kring een woord van stillen dank aan zijne nagedachtenis te wijden. Want zoo er ooit eenige kracht van mijn taal, eenige bezieling van mijn woord uitging, ik heb het hem te danken. Hij was het, die mij meer dan iemand lust voor de wetenschap instortte. Ik heb zóó, voor geheel mijn vorming, meer

dan ik zeggen kan aan dien trouwen vriend te danken. En zoo ik het aandorst om ook in onzen kring de Nederlandsche taal te onderwijzen, het was omdat DE VRIES mij voor onze heerlijke moedertaal bezielde had met eene liefde, die nooit kan wegsterven in mijn hart". Mij dunkt, onder al de stemmen, in allerlei nuanceeringen, doch in éénen grondtoon, vernomen bij den dood van den beroemden man ¹⁾, mag ook naar deze wel een oogenblik worden geluisterd.

Een tweede, even afdoend, bewijs voor de vereering, welke hij genoot, is het groote aantal boeken, welke aan hem zijn opgedragen, waaronder zich niet alleen bevinden boeken van zijne leerlingen in engeren zin, van KERN, VERWIJS, MOLTZER, TE WINKEL, VAN HELTEN, GALLÉE en van mij zelven, maar ook van vrienden en vereerders uit Noord- en Zuid-Nederland en Duitschland, nl. van JONCKBLOET, DE JAGER, STALLAERT, SCHUERMANS, FRANCK, BEHAGHEL, VON HELLWALD, HOFFMAN VON FALLERSLEBEN, MARTIN, LUC. MUELLER, HEYNE en PFEIFFER ²⁾. Ik moet mij met die opsomming der namen alleen — in dezen overigens reeds welsprekend genoeg — tevredenstellen, doch zou zoo gaarne U ook DE VRIES schetsen in zijne verhouding tot verscheidene dezer binnen- en buitenlandsche geleerden. Maar ééne vraag, die wellicht bij U oprijst, mag ik hier nog wel beantwoorden, nl. deze, hoe het komt, dat zoovele Deutsche geleerden zich tot DE VRIES aangetrokken gevoelden en in hem hun evenknie erkenden, hetgeen den Duitschers ten opzichte der Nederlanders nu juist niet iederen dag overkomt. De grond hiervan is te zoeken in de persoonlijke aanraking, die DE VRIES steeds met de Duitschers had gezocht en de vriendschap, welke hij nooit verzuimde met hen aan te kweeken. Niet alleen was hij innig overtuigd van het groote belang der verbroedering van den Noord- en Zuid-Nederlandschen stam, waartoe hij veel heeft bijgedragen, maar ook van eene nauwere aaneensluiting van allen, die zich ten doel stelden de beoefening der Germaansche oudheid. Om het eerste doel te helpen verwezenlijken, bezocht hij in zijne jongere jaren getrouw de taalcongressen: een middel, om het tweede te bereiken, zag hij in de in Duitschland gehouden Germanisten-vergaderingen. Toen dan van 24—26 Sept. 1846 eene dergelijke bijeenkomst gehouden werd te Frankfort, wenschte DE VRIES zeer, deze te kunnen bijwonen, en niet dan met moeite slaagde hij er in — ook met behulp van zijn vader, die insgelijks van het groote belang der reis over-

¹⁾ Zie Bijlage A.

²⁾ Zie Bijlage B.

tuigd was — de financiële bezwaren, aan den tocht verbonden, te overwinnen, en zoo toog DE VRIES, van JONCKBLOET vergezeld, op reis. Beiden hadden de grootste voldoening van hun tocht. Daar leerden zij de beroemdste Duitsche Germanisten kennen, de GRIMM's, GERVINUS, DAHLMAN, CREIZENACH, SIMROCK, PFEIFFER, DIEFENBACH, MONE. Van dien tijd dagteekent DE VRIES' hartelijke vriendschap met de meesten hunner. Zoowel hij als JONCKBLOET maakten op de Duitsche geleerden een zeer gunstigen indruk. De Duitschers hadden van de „saaie Hollanders” eene geheel verkeerde voorstelling: de geestdrift en opgewondenheid van deze jonge Nederlanders beviel algemeen; DE VRIES werd overal genoemd „de jonge Hollander met die levendige oogen”, en JACOB GRIMM zeide hem: „Wij, Duitschers, hebben den naam van opgewonden te zijn, maar gijlieden zijt het inderdaad, en veel meer dan wij”. Daarop was DE VRIES levenslang eenigszins trotsch. Een aardig bewijs voor den door hen gemaakten indruk is ook het feit, dat in 1852 FRANZ PFEIFFER zijn „Heinzelein von Konstanz” aan hen opdroeg ter herinnering aan de dagen in Frankfort.

DE VRIES zelf gaf verslag van het congres in den Konst- en Letterbode van 1846, bl. 322 vlgg. Hoe belangrijk was voor hem W. GRIMM's voordracht omtrent het plan van het Duitsche Woordenboek! Hij zelf ontvouwde in de taalkundige sectie zijn plan van het Middelnederlandsch Woordenboek, voor hetwelk hij toen reeds verklaarde sinds jaren de bouwstoffen te verzamelen. In het Frankfurter Journal van 27 Sept. 1846 komt daarover nog deze aardige bijzonderheid voor, dat op uitdrukkelijk verlangen der vergadering DE VRIES zijne in het Hoogduitsch begonnen voordracht in het Nederlandsch voortzette.

Later (in 1868) bezocht DE VRIES de philologenvergadering te Würzburg. Hij vond daar vele oude vrienden terug; vooral met den historicus CREIZENACH was hij zeer verbonden. Ook sprak hij later dikwijls van zijne aangename kennismaking met den toen nog zeer jongen STUEDEMUNDT, destijds professor te Würzburg.

Tusschen deze beide buitenlandsche reizen in valt (in 1852) het bezoek aan de GRIMM's in Berlijn, waarvan de indruk en de herinnering nooit bij DE VRIES verflauwden, en dat hij dertig jaren later, in de Inleiding van het Nederlandsch Woordenboek, beschrijft in deze woorden: „toen mij het voorrecht te beurt viel, het edele broederpaar te bezoeken, en in die onvergetelijke uren, vol leering en genot, het geheele plan van onzen arbeid tot in de bijzonderheden met hen te bespreken”. En nooit kwam hij in Duitschland, of hij bezocht dezen of genen zijner oude vrienden of maakte nieuwe, zooveel hij kon

waardeering wekkende voor de Nederlandsche wetenschap, waarvoor hij zelf leefde.

Zoo was DE VRIES in en buiten het vaderland bekend als een man, waarop Nederland mocht roem dragen, en had hij suo jure zitting in de Koninklijke Academie, al heeft hij die dan ook niet in de eerste en voornaamste plaats met de vruchten van zijn arbeid verrijkt en daarvan laten genieten. Behalve de beide boven reeds genoemde voordrachten, over den Theophilus en over ruwaard, zijn er van zijne hand bijna niets dan eenige adviezen en rapporten, en nog slechts ééne verhandeling in de werken onzer Academie bewaard¹⁾. Daaronder is vooral de beoordeeling eener verhandeling van TACO ROORDA merkwaardig, omdat het de eenige maal is geweest — en zelfs toen deed DE VRIES het uiterst ongaarne —, dat hij in geschrifte zich duidelijk heeft verklaard tegen stellingen of beweringen, door anderen uitgesproken of verdedigd. „De spreker had liever gewenscht”, aldus lezen wij in den aanhef, „zich van deze taak te kunnen verschoonen, daar de verhandeling op hem een ongunstigen indruk heeft gemaakt, en het teruggeven van dien indruk hem niet aangenaam kan zijn. Hij had dit vooral gewenscht, omdat hij vooreerst een vijand is van polemieken, en — niet overtuigd van de stelling, dat uit den strijd der meeningen de waarheid geboren wordt — in allen gevalle meer verwacht van eensgezinde en broederlijke samenwerking”. En aan dit beginsel is hij zijn geheele leven lang trouw gebleven, gelijk hij met volle recht in de Inleiding op het Woordenboek (bl. xciii in de noot) kon verklaren.

Aldus heeft deze man der wetenschap en des vredes beide onder ons gewerkt, ons een voorbeeld nalatende. Met hem is een der beide laatst overgebleven leden onzer afdeeling ten grave gedaald, die van den aanvang af (1855) daarin zitting hebben gehad: de laatste is ons rustend medelid LEEMANS. Hoeveel is er in die kleine 40 jaren op wetenschappelijk gebied in ons vaderland gedaan; hoe groot is de vooruitgang op elk gebied van den menschelijken geest!

¹⁾ Verslag (met J. VAN LENNEP) omtrent de uitgave van het spreekwoordenboek van HARREBOMÉE, I, 18 vlgg. — Verslag (met J. VAN LENNEP en C. J. VAN ASSEN) over een voorstel van H. J. KOENEN, I, 182 vlgg. — Rapport (met J. VAN LENNEP en H. J. KOENEN) over een handschrift van BILDERDIJK, II, 84 vlgg. — Advies over eene verhandeling van TACO ROORDA, II, 264—272, en III, 15—37. — Advies over eene oude rekening der Abdij van Egmond, III, 241—258. — Advies betreffende een hs. van den Renner van HUGO VON TRIMBERG, III, 104 vlgg. — Verslag (met J. BOSCHA) over de spelling van Nederl. plaatsnamen, IV, 1—14 en 121—130. — Bijdrage tot de kritiek van den Theophilus, VI, 80—100. — De afleiding en beteekenis van „Ruwaard”, XII, 171—190. — 'Aetp, 2de Reeks, V, 209—223.

Dat de Nederlandsche taalstudie in die achtbare rij der wetenschappen niet alleen niet ontbreekt, maar zelfs fier het hoofd omhoog mag heffen en de vergelijking met hare zusters niet behoeft te vreezen, is voor een groot deel het werk van DE VRIES, die voor den roem, door ons vaderland daarin òf wellicht nu reeds behaald, òf in de toekomst er voor weggelegd, „het purpren spoor mocht banen”. Daarom zal zijne gedachtenis in eere blijven. Aan zijn naam is de onsterfelijkheid verzekerd door meer dan één onvergankelijk gedenkteeken, dat nog velen geslachten na ons spreken zal van schitterende gaven, besteed ten nutte van moedertaal en vaderland.

BIJLAGE A.¹⁾

*Lijst der Geschriften over DE VRIES, ter herinnering aan hem
verschenen, na zijn overlijden.*

- ACQUOY, J. G. R., Woorden gesproken bij het graf van MATTHIAS DE VRIES, op 13 Augustus 1892, overgenomen in verschillende dagbladen.
- BEER, T. H. DE, Prof. MATTHIAS DE VRIES, in *Noord en Zuid*, dl. 15, bl. 410 vlgg.
- BRINK, J. TEN, Over MATTHIAS DE VRIES, naar aanleiding der laatste door hem bewerkte aflevering van het Nederlandsch Woordenboek, in *Elzevier's Maandschrift* 1892, bl. 325 vlgg.
- COSIJN, P. J., Ter herinnering aan MATTHIAS DE VRIES, in den *Gids* van November 1892.
- GALLÉE, J. H., Professor DE VRIES, in *Het Nieuws van den Dag* van 18 Aug. 1892.
- HARTMAN, J. J., De MATTHIA DE VRIES, allocutio ad studiosos (27 Sept. 1892). Lugduni Batavorum.
- KERN, H., In memoriam, in het Algemeen Nederlandsch Studentenweekblad *Minerva*, van 22 Sept. 1892.
- Id. MATTHIAS DE VRIES (1820—1892), in den *Leidschen Studentenalmanak* van 1892.
- KLUYVER, A., MATTHIAS DE VRIES, in het *Algemeen Handelsblad* van 21 Aug. 1892.
- MOLTZER, H. E., MATTHIAS DE VRIES, ter gedachtenis. Groningen, 1892.
- MULLER J. W., MATTHIAS DE VRIES (9 Nov. 1820—9 Aug. 1892), in het *Leidsch Dagblad* van 11 Aug. 1892.
- VERDAM, J., MATTHIAS DE VRIES (9 Nov. 1820—9 Aug. 1892) in den *Nederlandschen Spectator* van 20 Aug. 1892.

¹⁾ De volledige lijst der werken van DE VRIES zal als bijlage gevoegd worden achter het levensbericht, hetwelk door ons medelid A. KLUYVER zal worden geschreven in de „Levensberichten” van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde.

Id. DE VRIES op zijne studeerkamer, in *Elzevier's Maandschrift* van Nov. 1892, bl. 526 vlgg.

VREESE, W. DE, MATTHIAS DE VRIES, overgenomen uit het *Volksbelang* in het *Nederlandsch Museum* van 1892 (dl. 35), bl. 257 vlgg.

WINKEL, J. TE, MATTHIAS DE VRIES, in *De Amsterdammer*, Weekblad voor Nederland, van 21 Aug. 1892.

Id. De omwenteling in de studie der Nederlandsche taal als het werk van MATTHIAS DE VRIES, in de *Vragen van den Dag*, 1892.

BIJLAGE B.

- Behalve den
- Feestbundel, ter gelegenheid der veertigjarige ambtsbediening van DE VRIES (28 Nov. 1889), hem aangeboden door zijne leerlingen H. J. EYMAEL, J. H. GALLÉE, W. L. VAN HELTEN, G. KALFF, H. KERN, A. KLUYVER, H. E. MOLTZER, J. W. MULLER, TH. NOLEN, G. PENON, J. J. SALVERDA DE GRAVE, F. A. STOETT, J. VERDAM en J. TE WINKEL, en Van dien Clerc Matthise, ein Mittelniederländisches Gedicht, herausgegeben (von JOH. FRANCK) Leiden, fünfundzwanzig jahr nachdem Dr. MATTHIJS DE VRIES daselbst professor wurde (1874),
 zijn aan MATTHIAS DE VRIES opgedragen de volgende werken:
- AENEAE, B. W. SCHULTETUS. Rufi Ephesii *Σύνοψις περὶ σφυγμῶν*
 Dissert. Leiden. 1879 (met A. H. G. P. VAN DEN ES).
- BEHAGHEL, O. Heinrichs von Veldeke Eneide. 1882 (met K. BARTSCH).
- FRANK, JOH. Etym. Woordenboek der Ned. Taal. 1892.
- GALLÉE, J. H. Gutiska. 1880.
- HELLWALD, F. VON. Voyage d'Abr. Matham au Maroc. 1866.
- HELTEN, W. L. VAN. Drie kluchtspelen der 17de eeuw. 1871.
 Id. Van den Vos Reynaerde. 1887.
- HEYNE, MOR. Kleinere altniederdeutsche Denkmäler. 1867.
- HOFFMANN V. FALLERSLEBEN. Horae Belgicae. Pars nona. 1854.
 Id. » » Pars septima. Ed. 2^a. 1856
 (met A. DE JAGER, W. MÜLLER, W. WACKERNAGEL, K. WEIGAND,
 L. A. TE WINKEL).
- JAGER, A. DE. Latere verscheidenheden uit het gebied der Nederd. taal-
 kunde. 1858.
- JONCKBLOET, W. J. A. Beatrijs en Carel ende Elegast. 1859.
- KERN, J. H. Çakuntala v. Kālidāsa, vertaald door — (met A. RUTGERS).
- MARTIN, E. Fergus. Rom. v. Guillaume le Clerc. 1872.
- MOLTZER, H. E. De Middelnederl. Dramat. poëzie. 1875.
 Id. Floris ende Blancefloer. 1879.
- MUELLER, LUC. H. Grotius als Lat. dichter beschouwd. 1867 (met W.
 H. D. SURINGAR).
- PFEIFFER, FR. Heinzelein v. Konstanz. 1852 (met W. J. A. JONCKBLOET).

SCHUERMANS, L. W. Algem. Vlaamsch Idioticon. 1865/70 (met L. A.
TE WINKEL, *als Redactie v. h. Ned. Woordenboek*).

Id. Bijvoegsel van het Algem. Vlaamsch Idioticon. 1883
(met CONSCIENCE en anderen).

STALLAERT, K. F. Glossarium van verouderde rechtstermen enz. 1890.

VERDAM, J. Middelnederlandsch Woordenboek. 1882.

VERWIJS, E. De Abdij van Corvei. 1864.

WINKEL, J. TE. Jacob van Maerlant's Roman v. Torec. 1875.